

Національна академія наук України
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ІСТОРИЧНІ ЗОШИТИ

Н. П. Барановська

СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ
НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ
КАТАСТРОФИ

Київ 2001

Барановська Наталія Петрівна – старший науковий співробітник відділу сучасної історії України Інституту історії України НАНУ.

В книзі на основі узагальнення матеріалів поточного діловодства та опублікованих даних висвітлено ряд аспектів соціальних та економічних наслідків чорнобильської катастрофи, пов'язаних з організацією евакуації та переселенням мешканців забруднених територій, проблемами здоров'я населення України, визнанням статусу постраждалого населення та фінансуванням передбачених законодавством виплат та програм. Розкриваються також соціально-економічні проблеми, породжені початком виведення з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції.

Розрахована на науковців, викладачів, студентів, всіх тих, кому не байдужа ця сторінка історії України.

Редколегія:

д.і.н. С.В.Кульчицький (головний редактор),
к.і.н. О.І.Ганжа (відповідальний секретар),
д.і.н. В.О.Горбик, д.і.н. О.І.Гуржій,
д.і.н. В.М.Даниленко, д.і.н. М.Ф.Дмитрієнко,
д.і.н. М.В.Коваль.

Рецензенти:

д.і.н. В.М.Даниленко
д.і.н. П.П.Панченко

Друкується за рішенням Вченої Ради Інституту історії України НАН України.

З М І С Т

Вступ	2
Організація евакуації та переселення мешканців забруднених територій	6
Проблеми здоров'я населення	16
Визначення статусу постраждалого населення та передбачені за ним виплати	30
Фінансове забезпечення чорнобильського законодавства як загальнодержавна соціально-економічна та політична проблема	55
Закриття ЧАЕС та його соціально-економічні наслідки	67
Посилання	91

Серед подій другої половини ХХ століття, якими насичена історія українського народу, Чорнобильська трагедія посідає особливе місце. Це зумовлюється надзвичайно різноплановим та масштабним впливом аварії на Чорнобильській АЕС на всі аспекти життя суспільства. Вибух на 4-му енергоблоці Чорнобильської атомної, що стався в ніч з 25 на 26 квітня 1986р., спричинив значні економічні, медичні, екологічні моральні та політичні наслідки для України, колишніх республік СРСР Білорусі та Росії та багатьох країн Європи і в цілому північної півкулі. Руйнування будівельних конструкцій блоку призвело до людських втрат безпосередньо на місці вибуху та до величезного викиду радіоактивності, наслідки якого відчутні і тепер.

Ця подія квітня 1986р. спричинила величезні негативні соціальні та економічні наслідки для молоді Української держави, стала початком великої життєвої трагедії для багатьох людей працівників станції, мешканців м.Прип'ять, навколишніх сіл та віддалених регіонів. Трагічний її відбиток несуть на собі і тисячі дітей не тільки з постраждалих регіонів, а й з місць, які до цієї категорії не віднесені, але страшний вплив радіації яких не обійшов.

Чорнобильська аварія найбільша в історії світової ядерної енергетики. Офіційно визначеною її причиною стали порушення персоналом інструкцій з управління ядерною установкою та серйозні недоробки в конструкції системи регулювання реактора типу РБМК-1000 (укр. РВПК). Та серед науковців та фахівців атомної енергетики ця причина сприймається досить критично. І до сьогодні йдуть дискусії з цього приводу. Так само, як і з приводу загальної кількості викинутих в навколишнє середовище в результаті аварії радіоактивних речовин, яка за офіційною версією досягала десятків мільйонів

кюрі, а на думку деяких дослідників цієї проблеми, була набагато більшою.

В СРСР загальна площа забруднення склала близько 130 тис. кв. км. Крім того, в Європі тільки радіоактивним цезієм виявилися забруднено близько 7,5 млн.м.кв.

Чорнобильська атомна електростанція мала екстериторіальний статус і підпорядковувалась центральним керівним органам управління, розташованим в Москві. Тому інформація про аварію зосереджувалась саме там. Там же приймалися всі координальні рішення з проблем, породжених аварією. У Москві оперативно була створена Урядова комісія, завданням якої став аналіз причин аварії, а потім і організація ліквідації її наслідків. Очолювали комісію по чергово заступники голови уряду СРСР. До її складу було введено представників всіх етапів проектування і експлуатації атомних електростанцій як на науковому, так і на експлуатаційному рівнях, а також силових міністерств, Міністерства охорони здоров'я, Держкомгідромету.

Для вирішення конкретних питань, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварії, у міністерствах і відомствах створювалися відповідні оперативні групи. Для координації діяльності цих груп та ідейно-політичного керівництва усіма процесами, що мали місце в ході вирішення посталих великомасштабних завдань, була створена Оперативна група політбюро ЦК КПРС. Аналогічного характеру організаційні структури з деяким запізненням було створено і в Україні. Це - Оперативна група політбюро ЦК Компартії України, очолювана головою уряду О.П.Ляшком, Оперативна група Ради міністрів УРСР, оперативні групи в міністерствах та відомствах, зокрема і в Академії наук УРСР, на яку лягло наукове забезпечення багатьох напрямків роботи. Ця величезна організаційна система, до якої було залучено значну кількість фахівців найвищого рівня і найширшого діапазону знань, була покликана розв'язувати питання, досвіду у вирішенні яких в колишньому Радянському Союзі не

було, а світовий досвід подолання наслідків великомасштабних ядерних аварій навіть фахівцям галузі не був достатньо відомим через закритість радянського суспільства і засекреченість величезної кількості необхідної в таких випадках інформації.

Діяльність урядових структур в квітні 1986р. йшла по багатьох напрямках. В першу чергу постало завдання припинити радіоактивні викиди в атмосферу і довкілля із зруйнованого реактора 4-го енергоблоку, для чого використовували різні прийоми: заливання його водою, покриття сумішшю на основі каучуку, охолодження зрідженим азотом та, зрештою, засипання сумішшю речовин, що покликані були погасити активність.

В підготовлених урядом СРСР для МАГАТЕ матеріалах зазначалось, що за період з 27 квітня до 10 травня в розвал 4-го енергоблоку було скинуто близько 5000 т різних матеріалів, в т.ч. 2400 т свинцю, 40 т карбіда бора, 800 т доломіта, 1800 т піску та глини¹. Вірогідність попадання цих речовин в шахту реактора була тоді оцінена в 20%.

Крім колосальних зусиль, що докладалися в ході ізоляції зруйнованого енергоблоку шляхом будівництва над ним укриття, великі роботи на майданчику ЧАЕС протягом літа-осені 1986р. велися з дезактивації станції та навколишньої території, зокрема захоронення "рудого лісу", будівництва охолоджуючої плити під зруйнованим реактором та ізолюючої "стіни в ґрунті" Для виконання всіх цих робіт з усієї країни залучалася величезна кількість людей та матеріальних ресурсів. При чому, люди часто були позбавлені елементарних засобів захисту від радіаційного впливу. Так, інженерні війська, що взяли участь у очищенні даху третього енергоблоку від радіоактивних джерел у вересні 1986р., крім мітли, відра з ганчіркою, лопати та примітивних засобів захисту, практично нічого не мали. У вересні ж на даху відпрацювало 1021 військовослужбовець, а в грудні при повторній його дезактивації - ще 1500 чол.²

Велике напруження, що панувало в Чорнобилі, мало своє відбиття в Києві, по всій Україні, та поширювалося на найвіддаленіші регіони СРСР. Мається на увазі не лише напруження психологічне, яке переживало населення прилеглих територій через свою дезінформованість та недовіру до органів влади у зв'язку з цим, а й напруження фінансове та матеріально-технічне - через їх відволікання на ЛНА. Так, протягом чотирьох діб після аварії по всіх областях СРСР були створені штаби (більше 180), які цілодобово чергували і відгукувалися на перший дзвінок з Чорнобиля. Були задіяні десятки й сотні заводів, що працювали на вирішення проблеми. Лише в Києві для виконання замовлень Урядової комісії було задіяно більше 60 машинобудівних заводів³. В цілому ж на кінець 1986р. в Україні було виготовлено 8,5 тис. т металокопункцій, поставлено 43 тис. куб. м. сухої бетонної суміші, 635 тис. т щебеню, 135 тис. т цеоліту, 16,4 тис. т збірного залізобетону, 48,5 тис. куб. м. бутового каменю, 315 тис. т цементу, 1200 т асфальтобетону⁴. Важливим результатом титанічної праці багатьох сотень та тисяч людей, в умовах постійної радіаційної небезпеки, стала будівельна конструкція "Укриття", у яку в ході її зведення було укладено 400 тис. м³ бетону, в т.ч. 252 тис.м³ в стіни. Змонтовано 7,3 тис т металокопункцій, знято та переміщено 90 тис.м³ ґрунту та ін.⁵ Загальні витрати на консервацію четвертого енергоблоку склали порядку 150 млн. карбованців

Що стосується в цілому фінансового забезпечення виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, то 5 червня 1986р. ЦК КПРС та Рада Міністрів СРСР виділили 300 млн. крб. на фінансування всіх витрат. Проте, за розрахунками Мінатоменерго СРСР на цю роботу потрібно було на 200 млн. крб. більше. У зв'язку з цим Мінфін СРСР запропонував додатково виділити цю суму з резервного фонду Ради Міністрів СРСР⁶.

Організація евакуації та переселення мешканців забруднених територій

Одним з найважливіших завдань, що стояли перед державними структурами України у зв'язку з аварією на ЧАЕС, була необхідність оперативно евакуювати населення з територій, що зазнали забруднення в результаті вибуху на ЧАЕС, організувати їх розміщення, забезпечити необхідними засобами для існування. Першими довелось пережити евакуацію, як думалося - лише на кілька днів мешканцям м. Прип'ять, де жили працівники станції. Рівні радіації в окремих точках міста на 27 квітня становили сотні мілірентген на годину. І хоча автотранспорт для евакуації населення був готовий ще зночі, повідомлення про рішення про проведення цього заходу у другій половині дня Урядовою комісією було зроблено о 7 год. ранку, а сама евакуація почалася лише о 14 год. Паралельно з евакуацією населення Прип'яті, звідки було вивезено 49360 чоловік, пройшла також евакуація працівників залізничної станції Янів, розташованої поруч (відповідно 254 чол.).

Оскільки повного і абсолютно достовірного знання про ситуацію, що склалась на майданчику ЧАЕС та прилеглих територіях на початковому етапі не було, а воно накопичувалось з часом, завдячуючи зусиллям військових, які практично першими прибули на місце аварії, та працівникам станції, які не залишили свого робочого місця, евакуація населення з забруднених територій розтяглась в часі. Так, в наступні після аварії дні, у зв'язку з уточненням радіаційної обстановки, виникла необхідність в продовженні евакуації населення вже в межах 10-и кілометрової зони, в яку потрапили села Семиходи, Копачі та Шепеличі. За добу - з 2 до 3 травня звідси було вивезено 10 тис. чоловік.

Коло території, рівень забрудненості якої вимагав евакуації населення, 4 травня було розширене вже до 30 км. З 4 до 7 травня змушені були виїхати з своїх рід-

них домівок мешканці ще 59 населених пунктів України та Білорусі. Але на цьому процес евакуації населення з забруднених територій не закінчився. По мірі накопичення інформації про масштаби аварії та її вплив на стан навколишнього середовища, усвідомлення небезпеки для населення прилеглих до ЧАЕС територій, продовжувався процес вивезення населення на так звані чисті території. Так, за період з 14 травня до 16 серпня 1986р. було додатково евакуйовано ще населення з 15 населених пунктів в т.ч. з 8 - Київської області, та 7 - Житомирської.

В цілому ж, до кінця літа з 81 населеного пункту України було евакуйовано 90784 мешканці. Враховуючи, що це було в основному сільське населення, в більшості своїй старшого віку, традиційно прив'язане до свого господарства і своєї домівки, державою було багато зроблено, щоб забезпечити цим людям на нових місцях їх проживання нормальні умови. Так, 10 червня 1986р. Уряд України прийняв постанову № 206, якою визначив завдання Держагропрому, облвиконкомам, будівельним міністерствам і відомствам - терміново звести 250 будинків для евакуйованого із сіл 30-кілометрової зони населення.

Забезпечення житлом населення, евакуйованого з районів, забруднених радіацією стало найбільш масштабною і довгостроковою частиною загальної будівельної програми, розробленої у зв'язку з аварією на ЧАЕС. Для вирішення цієї проблеми використовували існуючий житловий фонд у містах і селах України, будували окремі населені пункти, нові селища, вулиці в існуючих населених пунктах для жителів сіл 30-кілометрової зони; споруджували окремі житлові будинки, вулиці, селища для відселення людей із забруднених територій, розташованих поза 30-кілометровою зоною. В цілому для сільського населення було побудовано 11 тис. будинків садибного типу та 402 об'єкти соціально-культурного призначення. Свою специфіку мало забезпечення жит-

лом мешканців міст Прип'ять та Чорнобиль, яким була надана можливість поселитися в Києві та Чернігові. Певна кількість сімей була евакуйована за межі України.

Житлову проблему для працівників ЧАЕС було вирішено розв'язувати в кілька етапів:

- тимчасове використання квартир у Чорнобилі, Вишгороді, Іванкові, Києві, ряді інших населених пунктів для розміщення евакуйованих з м. Прип'яті сімей;

- будівництво тимчасового селища в районі с.Страхолисся, в гирлі р.Тетерів, яке одержало назву Зелений Мис;

- будівництво сучасного міста типу Прип'яті на мінімальній відстані від ЧАЕС⁷.

Спочатку будівництво осель для переселенців велося в Житомирській області та в 10 районах Київської: Барішевському, Бородянському, Васильківському, Вишгородському, Володарському, Іванківському, Макарівському, Переяслав-Хмельницькому, Фастівському та Яготинському.

В Бородянському районі, наприклад, було організовано будівництво 1225 садибних будинків на 5 майданчиках. Оскільки будівництво селищ розпочиналося в екстремальних умовах на ріллі, що була оперативно виведена з сільськогосподарського обігу, провести нормативний обсяг інженерно-пошукових робіт не було можливості, що, в свою чергу, стало причиною появи порушень в окремих будівлях, про що неодноразово сповіщали засоби масової інформації. Не були, на жаль, своєчасно виконані й радіаційні дослідження місць будівництва та спеціальні обстеження будівельних майданчиків і тому, наприклад, селище Небрат-Берестянка, як пізніше з'ясувалося, було розміщено на ділянці з підвищеним радіаційним забрудненням⁸.

Про масштабність чорнобильської будівельної програми свідчить той факт, що протягом 1986 – 1996 років в Україні було побудовано 27899 садибних житлових будинків та квартир, загальною площею

2065,425 тис. кв. м., в тому числі за часи державної незалежності, тобто у 1991 – 1996 рр. – 16945 одиниць, загальною площею – 1276,735 тис. кв. м.

Поряд з будівництвом житла для переселенців, будувалися й об'єкти соціально-культурної та сфери побутового обслуговування. Особливо активно це будівництво розгорнулося в умовах незалежності. Так, з 10,545 тис. місць у дошкільних дитячих закладах, побудованих за весь післяварійний період, 7,200 – побудовано у 1991-96 роках. Побудовано також значну кількість шкіл (32,940 тис. учнівських місць з 39,790), амбулаторно – поліклінічних закладів (8,474 тис. відвідувань за зміну з 8, 664). Лікарні для переселенців почали будувати вже тільки в роки державної незалежності України. Їх було побудовано на 3259 ліжок.

За цією програмою будувалися також електромережі, автошляхи, газопроводи, водопроводи, каналізаційні мережі та мережі тепlopостачання. Так, газопостачанням було забезпечено 32295 квартир⁹.

Проте, ці зусилля не дозволили до кінця вирішити проблему забезпечення житлом людей, які за законом цього потребують. Станом на 01.1.99р. на обліку для забезпечення житлом у зв'язку з переселенням із радіоактивно забруднених територій, до загальнообласних реєстрів занесено 15783 сім'ї та 8595 сімей інвалідів внаслідок Чорнобильської катастрофи. Складність вирішення цієї проблеми зумовлена недостатнім фінансуванням. Хоча у 1999р. із зони безумовного (обов'язкового) відселення переселено 253 сім'ї, у т.ч. 190 сімей із цієї зони Житомирської області та 63 сім'ї з Київської, на ці цілі облдержадміністраціями було перераховано лише 33,05 млн. грн., або 65 % від обсягу, передбаченого Державним бюджетом на 1999 рік. І хоча у 1999р. надано житла на 425 квартир більше, ніж у 1998р.¹⁰, переселення та забезпечення житлом інвалідів внаслідок Чорнобильської катастрофи залишаються питаннями, що дуже хвилюють постраждалих.

З іншого боку, існує проблема, коли вже побудоване житло важко заселяється переселенцями. Процес цей інколи розтягується на роки. Так, перші сміливці виїхали з забрудненого села Голубієвичи Народицького району Житомирської області на Кіровоградщину, де у Компаніївському районі було збудовано селище з такою ж назвою - лише у 1990 році. За ними поступово переселилися й інші. За десять неповних років поліщуки обжилися на новому місці, стали степовиками. Люди вдячні, що їх переселили гуртом, не розкидали по всіх усяодах. Її облаштовані вони по-хазяйськи. Будинки споруджено різні - від двох до п'яти кімнат. До кожної оселі підведено газ та воду, у багатьох є телефон. На садибах - підсобні приміщення для худоби ¹¹.

Проте, на жаль, з багатьох причин, така ідеальна ситуація - скоріше виняткова, ніж типова. Через недостатнє фінансування та розпорошення коштів по багатьох будовах, Житомирська облдержадміністрація, наприклад, практично призупинила будівництво житла для переселення громадян. Із 113 запланованих будинків садибного типу, введено в дію лише 72. Надзвичайно низькими темпами здійснювалось будівництво Брусилівської та Лугинської районних лікарень та цілого ряду інших об'єктів у селищах компактного переселення ¹².

У Луганській області також намагаються вирішувати житлові проблеми чорнобильців. Якщо у 1995р. 62 сім'ї ліквідаторів отримали квартири, то в 1999 - 92, а на жовтень 2000 - вже 98. І це при тому, що з чорнобильського фонду для будівництва не надійшло жодної копійки. Будували за рахунок взаємозаліків. Та, незважаючи на всі зусилля, на квартобліку ще залишилося 489 сімей, що не забезпечені житлом. Напружена ситуація і в Полтавській області, де на квартирній черзі на кінець 1999р. перебувало більше дев'ятисот сімей переселенців та майже двісті сімей інвалідів ¹³.

Отже, станом на 2000 рік чорнобильська будівельна програма через обмеження фінансових і матеріальних

ресурсів ще була далека від завершення. А житла конче потребували ще 24 тис. сімей. Тому визріла думка, що будь-яка допомога, що надається потерпілим, включаючи забезпечення їх житлом, має бути конкретною, адресною, і доходити до того, хто її конче потребує. А це можливо лише за умови створення точного банку даних громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Крім того, постав й інший бік проблеми. З одного боку, видатки на вирішення житлової проблеми почали різко зростати, оскільки через 10 років виникла необхідність забезпечення житлом не лише тих, хто виселений із зони, а й членів їх сімей. А з іншого – відомо, що окремі населені пункти, побудовані для переселенців, так і не зайняті ними.

Величезною соціальною проблемою, що постала у зв'язку з аварією та переселенням значних мас населення, стала проблема втрати ініціативи і волі до життя, яка за результатами досліджень соціологів, особливо гостро стоїть в середовищі постраждалого населення¹⁴. На думку В.І.Холоші (колишнього заст. міністра МНС та нинішнього керівника Адміністрації зони відчуження), Чорнобиль є планетарною катастрофою через її гуманітарні наслідки. Намагання держави підтримати матеріально через пільги і різноманітні виплати постраждале населення спричинило формування синдрому жертви, соціальної пасивності та закріпленню споживацького ставлення до держави, через вибивання належних, а нерідко й не належних пільг і виплат: “Ми зібралися помирати. Дайте нам наші “гробові”, щоб дочекатися, поки вони нам згодяться”

В середовищі чорнобильців набули поширення зловживання алкоголем, наркотиками. Зростає число самогубств та злочинів. Тому соціальні проблеми, породжені чорнобильською катастрофою, протягом років залишаються в полі зору міжнародних організацій, розглядаються ними. Ще у 1997р. була розроблена “Міжвідомча програма з міжнародної допомоги регіонам, що постраж-

дали від Чорнобильської катастрофи". А в кінці 1999р. у Нью-Йорку відбулося чергове засідання чотиристороннього Координаційного комітету ООН з чорнобильських питань, на якому йшлося зокрема, про необхідність подальшої активізації зусиль, спрямованих на вирішення гуманітарних проблем.

З погляду міжнародних і національних експертів, психологічні наслідки чорнобильської катастрофи належать до найрозповсюдженіших та найскладніших для подолання. Виходячи з цього і народилася ідея створення в Україні, як один з проектів ЮНЕСКО-Чорнобиль, центрів соціально-психологічної реабілітації. Три з них – у містах Славутичі, Іванкові та Бородянці було відкрито у 1994р. В подальшому такі центри було створено в Коростені та в Боярці. За своїм завданням Центри повинні створювати атмосферу психологічного здоров'я. Вони повинні не тільки допомагати, а й давати людям, в яких сильні наслідки постсоціалістичних психологічних установок, поштовх до подолання життєвих обставин.

Спочатку їх фінансування йшло за рахунок коштів міжнародної допомоги. Потім, коли їх почали фінансувати за рахунок місцевих бюджетів, в адміністрації Бородянки та Іванкова, наприклад, до них склалось досить прохолодне ставлення. Проте, з часом ситуація почала змінюватися. Станом на початок 2000 року ці центри перейшли під егіду ООН.

За висновками Місії заступника Генерального секретаря з координації гуманітарної допомоги Серджіо Віера де Мело, які він зробив після відвідання Білорусі, Російської Федерації та України наприкінці 1998 року, ці країни все ще мали серйозні проблеми в галузях охорони здоров'я, навколишнього середовища, соціально-психологічній та економічній.

Хоча світова спільнота, розуміючи фізико-технічну небезпеку ЧАЕС та "Укриття" й оголосила про готовність допомагати у вирішенні їх проблем, вона недооцінює значення проблем гуманітарних. Так, незважаючи

на спробі Офісу ООН з координації гуманітарної допомоги відібрати у 1999р. пріоритетні проекти, вартість яких склала 9 млн. доларів (лише 10% від потреб виконання Програми 1997р.) коштів від донорів не надійшло, незважаючи на те, що сума, потрібна для реалізації гуманітарних проектів, становить лише 5% від фінансування технічних програм подолання наслідків аварії¹⁵. Отже, Україна мусить сама вирішувати посталі гуманітарні проблеми, що вона й намагається робити.

З метою подолання пасивного і споживацького ставлення до зусиль держави вдихнути життя і відкрити перспективи для переселенців з забруднених районів та стимулювати економічний розвиток територій, куди вони переселені, у квітні 1998р. було розроблено і затверджено механізм кредитування підприємств, установ і організацій недержавної форми власності, що здійснюють будівництво, реконструкцію (розширення) і технічне переобладнання об'єктів з метою нарощення обсягів виробництва екологічно чистих продуктів харчування, ліків, виробів легкої та місцевої промисловості, іншої продукції, а також створення нових робочих місць у пунктах компактного переселення громадян із зони безумовного (обов'язкового) відселення за рахунок коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення¹⁶. Проте, ця проблема продовжує залишатися гострою, тому, на думку представника Президента України у Верховній Раді Романа Безсмертного, необхідно створити умови, щоб працездатне населення не лише отримувало доплати, а й саме заробляло на прожиття і використовувало свій потенційний ресурс¹⁷

З роками склалась нова ситуація навколо переселення із забруднених районів. Катастрофа забувається, й жителі забруднених районів, які ще три роки тому хотіли переселитися (а таких було близько 80%), сьогодні вже з ряду причин не бажають змінювати місце проживання. Серед цих причин вже сформована звичка до ситуації,

що склалась. Крім того, сам акт переселення, за досвідом переселенців, виявляється надто важким, через руйнацію звичайного уявлення про життя. Соціальне самопочуття переселенців удвічі гірше за їхній стан здоров'я. Тому люди намагаються або не виїжджати на нові місця взагалі, або навіть повертаються до своїх домівок. Хоча в зоні заборонено проживання сімей, з різних причин вони сюди вертаються. В Чорнобилі у своїх власних будинках проживає понад 200 сімей, а у 30-кілометровій зоні (за даними Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення), - близько шестисот самоселів¹⁸.

Хоча ситуація на забруднених територіях визначається Законом України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", прийнятому ще у 1991р. (з пізнішими доповненнями та змінами), у зв'язку з порушенням вимог щодо заборони постійного проживання населення в зоні відчуження, 9 лютого 1993р. Уряд прийняв постанову № 88-р., спрямовану на виправлення цього становища, але без визначення терміну виконання завдань переселення людей та надання можливостей його фінансування, що не сприяло вирішенню проблеми. Тому 19 липня 1999р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 690-р про необхідність дотримання вимог заборони проживання в зоні. На думку депутата Верховної Ради України Івана Кірімова, подібний урядовий документ варто було прийняти тринадцять років тому, коли за "колючкою" з'явилися перші самосели.

У цьому документі, як і в попередньому, поставлено завдання: Київській облдержадміністрації разом з МНС протягом 1999-2000 років вирішити питання по забезпеченню житлом громадян, які у 1986р. були евакуйовані у встановленому порядку із зони відчуження, але за місцем евакуації не забезпечені житлом, та повернулися після евакуації до цієї зони і мають правові підстави для отримання житла. Проте досягнення запрограмованого

результату малоїмовірне через складну економічну ситуацію та неможливість виконання на місцях попередніх нормативних документів, пов'язаних з переселенням одиноких громадян, оскільки необхідно виходити з того, що жила площа наданих житлових будинків (квартир) повинна бути не менше займаної до переселення, але не більше існуючої норми виділення житлової площі на одну людину. Але ж відомо, що в селах будинків, які б мали площу 13,65 м. кв. ніколи не будували. Виходячи з цього, та ряду інших факторів, можна вважати що розпорядження № 690, як і усі попередні щодо забезпечення житлом цих громадян, не буде виконане найближчим часом.

Іншим моментом, що визначив трагічну сутність Чорнобильської катастрофи, та справив великий напружуючий вплив на соціально-економічний стан суспільства, став її вплив на стан здоров'я людей, що зазнали іонізуючого опромінення.

Серед чинників, що справили найсуттєвіший вплив на стан здоров'я населення, спеціалісти на перше місце ставлять опромінення щитовидної залози населення значних регіонів України в результаті викидів радіоактивних часток в момент аварії та на початковому етапі її ліквідації. У зв'язку з останнім, значну проблему породило опромінення осіб, що працювали на майданчику навколо ЧАЕС та у 30-км. зоні, в подальшому - у зоні відчуження. Населення, що вже багато років мешкає на забруднених територіях, також зазнає негативного впливу наслідків аварії. Та найбільш болісно вдарила ця ситуація по найуразливішій категорії населення - дітях, для найбільш чутливої частини яких наслідки аварії та її впливи визначили якість і зміст життя, можливо до кінця їх днів.

У зв'язку з цим не зайве згадати про ту дезінформацію, яка мала місце на початковому етапі ЛНА, коли замовчувалася загроза, яку несла радіація; йодна профілактика, яка могла б врятувати щитовидні залози мільйонів людей, була проведена недбало й з запізненням; допустимі рівні забруднення води, повітря та продуктів харчування змінювалися на порядки, в залежності від ситуації та потреб медичної номенклатури. Прогнози відомого американського медика доктора Р.Гейла, про зростання через 10-15 років захворюваності населення, що зазнало впливів радіаційних викидів із зруйнованого 4-го чорнобильського енергоблоку - свого часу радянськими медичними світилами було з обуренням відкинуто, а Гейла звинувачено у політичній заангажованості.

І от тепер е всі підстави переконатися у справедливості його передбачень: серед постраждалих дорослих та підлітків визнано здоровими 13,95 відсотки, а серед дітей – лише 22,1 відсотки. В тому числі – серед учасників ліквідації наслідків аварії – 10,95%; серед евакуйованих – 13,18%: серед осіб, які проживають на забруднених територіях визнано здоровими – 17,74%. Що стосується дітей, то серед евакуйованих – здорових 17,99%; серед дітей, що проживають на забруднених територіях – 23,07%; серед дітей, які народилися від постраждалих – здоровими визнано 25,31% За офіційними даними МОЗ України, смертність серед ліквідаторів зросла в 7-8 разів, захворюваність – у 12 – 18 разів. Крім того, за останні роки зросла кількість серцево-судинних захворювань, зокрема інсультів, у молодих чоловіків віком до 25-35 років. Під час аварії вони були дітьми, але саме вони та їх діти вимушені спокутувати помилки дорослих. Стан здоров'я постраждалого населення дедалі погіршується. І хоча загальні витрати на одну особу, котра має чорнобильську інвалідність, у середньому становлять понад 8 тис. гривень на рік, а на середньостатистичного інваліда – у межах 500-600 гривень, й лише у 1999р. на медичне обслуговування витрачено майже 27 млн. грн., а на оздоровлення – 175,1 млн. грн., тобто, незважаючи на контрзаходи, що вживаються, частка хворих осіб серед дорослих і підлітків становить 82,1 відсотка, а серед дітей - 73,1¹⁹.

Фінансування лікування та відпочинку дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи взяла на себе держава. Щороку на ці цілі виділяються значні кошти. Родинам, діти яких з тих чи інших причин не використали це своє право, виплачуються компенсації середньої вартості путівки²⁰.

Деякі питання організації оздоровлення дітей, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зокрема визначення переліку санаторно-реабілітаційних закладів, в яких здійснюється їх оздоровлення, стали

предметом уваги постанови Кабінету Міністрів України №336, прийнятій 14 квітня 1997р. Передбачалося, що в спеціально визначених для цього санаторно-лікувальних закладах, що належать "Укрпрофоздоровниці", "Укрсі-льгоспоздоровниці" та ін., розташованих практично в усіх найкращих куточках України, за один заїзд мало відпочити 5265 дітей, а в цілому на рік ця кількість повинна була скласти 378975 чоловік. Ця постанова діяла до 2000 року, поки на підставі Постанови КМ №800 від 16.05.2000 вона не втратила силу

Фінансування оздоровлення дітей йшло по лінії обла-сних державних адміністрацій, якими на ці цілі було пе-рераховано 175 млн. 105,1 тис. грн. з Чорнобильського Фонду. В Києві, завдяки Управлінню у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Київської міськдержадміністрації, 1200 дітей 1983, 1984 та 1985 років народження з Шевченківського, Московсь-кого, Печерського, Дніпровського, Ватутінського та де-яких інших районів міста, які мають статус постражда-лих від наслідків Чорнобильської катастрофи, побували в одній з найкращих оздоровниць Закарпаття – у сана-торії "Поляна" Свалявського району. Тут юні пацієнти протягом 18 днів у кожному із семи заїздів, із травня до серпня включно, лікували шлунково-кишкові захворю-вання і розлади, а також інші хвороби²¹.

Активну участь у благородній справі поліпшення стану здоров'я дітей України, що постраждали від чорно-бильської аварії, брали громадські та державні структу-ри, приватні особи багатьох країн світу. Але на початко-вому етапі цей процес мав до певної міри стихійний ха-рактер, й ніс в собі певні негативні моменти, оскільки відкривав можливості для зловживань. У 1998р. ця про-блема стала предметом уваги Уряду України, яким 2 бе-резня було затверджено Положення про порядок органі-зації направлення дітей на оздоровлення за кордоном. Проте, в ході реалізації цього рішення було виявлено

необхідність його вдосконалення, внесення деяких змін, що й було зароблено восени 1999р.²²

Уряд вважав необхідним доручити Державному комітету по туризму посилити контроль за діяльністю підприємств, установ та організацій, що здійснюють направлення дітей на оздоровлення за кордоном, а Державним комітетам у справах охорони державного кордону та митної служби за чітким пропуском організованих груп дітей, які туди виїжджають.

Передбачалось, що це положення сприятиме впорядкуванню організації виїзду дітей на оздоровлення за кордоном саме у складі організованих груп, а також позитивно позначиться на вдосконаленні системи контролю та звітності щодо цього. Цією діяльністю дозволялось займатися лише підприємствам, установам, організаціям, а також фізичним особам, які одержали ліцензію Держкомтуризму. Передбачено також, що фінансування виїзду та перебування дітей на оздоровленні за кордоном здійснюється за рахунок сторони, яка приймає або направляє дітей (за домовленістю, згідно з укладеним договором (контрактом), а також залучених коштів і коштів батьків. Списки дітей, які виїжджають на оздоровлення за кордоном, погоджуються з відповідними підрозділами Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. У разі укомплектування груп дітей з різних регіонів України списки дітей погоджуються з відповідними підрозділами Міносвіти. Для отримання дозволу на виїзд на оздоровлення за кордоном дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, організатори виїзду повинні подати заяву до відповідних, вище означених структур.

Що ж стосується оздоровлення дорослих постраждалих, то з вересня 1998р. встановлено порядок виділення коштів на їх лікування. Спочатку це була допомога на лікування важко хворих чорнобильців, потім, у січні 1999р., вона переросла у фінансування хірургічних опе-

рацій постраждалих у стаціонарах спеціалізованих центрів та клінік НДІ України. Вартість таких операцій в окремих випадках сягає 40-50 тис. грн. Проводяться також виплати громадянам щорічної допомоги на оздоровлення, а за невикористані путівки на санаторно-курортне лікування передбачена грошова компенсація²³.

Прийнявши пропозицію МНС про встановлення, відповідно до Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", середньої вартості путівки для виплати компенсації, Кабінет Міністрів України у своїй постанові № 636 від 12 квітня 2000р., їх вартість у 1999р. визначив у таких розмірах: громадянам, віднесеним до категорії 1, - 70 гривень; дітям, одному із батьків або особі, яка їх замінює (у разі неможливості надання путівок на санаторно-курортне лікування та оздоровлення), - 38 гривень.

Ситуація, що склалась в країні у зв'язку з Чорнобильською катастрофою, стимулювала розуміння державними структурами необхідності забезпечення якісного захисту життя, здоров'я та майна людей від негативного впливу іонізуючих випромінювань, спричинених практичною діяльністю, а також у випадках радіаційних аварій, шляхом виконання запобіжних та рятувальних заходів. Було зроблено ряд кроків, серед яких, зокрема, створення передбаченого Державного реєстру України осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Проте, офіційне оформлення створення і функціонування цього Реєстру дещо затяглося. Лише 9 червня 1997р. Кабінет Міністрів спеціальною постановою затвердив Положення про його організацію та функціонування²⁴.

Головними завданнями Державного реєстру є здійснення контролю за станом здоров'я та вивчення близьких і віддалених медичних наслідків у осіб, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи, тобто,

ефективне розв'язання завдань медико-соціального забезпечення постраждалого населення.

Передбачалося, що дані, зібрані в Державному реєстрі, повинні сприяти розробленню та впровадженню профілактичних заходів, спрямованих на зниження негативних наслідків Чорнобильської катастрофи.

Реалізація цих завдань мала забезпечуватися шляхом створення автоматизованої інформаційної системи персонального обліку постраждалих, що проживають на території України; нагляду за станом їх здоров'я; автоматизованого збору та постійного збереження інформації, зібраної під час проведення цільових диспансеризацій. При цьому повинна була враховуватися індивідуальна та загальна дози внутрішнього і зовнішнього опромінення, мали здійснюватися постійний контроль, оцінки та прогнозування стану здоров'я зазначених осіб та медико-демографічної ситуації на основі інформації, зібраної в Державному реєстрі. Такий підхід мав сприяти виявленню достовірних причинно-наслідкових зв'язків між показниками здоров'я та факторами ризику радіаційного і нерадіаційного походження. Створення Реєстру передбачало також проведення обліку соціально-психологічних чинників для оцінки та прогнозування соціально-психологічної ситуації; проведення спеціальних наукових досліджень епідеміологічного, медико-біологічного та соціального характеру.

Державний реєстр складається з підреєстрів: медичного, дозиметричного та соціологічного, а також Українського військового реєстру та його підрозділів, які ведуться Міноборони, МВС та СБУ. Ці підреєстри і створюють інформаційну підтримку заходів медичного та соціологічного характеру, спрямованих на підтримку постраждалого населення.

Функціонування та фінансування діяльності Державного реєстру координує МНС, а МОЗ визначає організації, установи і заклади, які забезпечують реалізацію мети і головних завдань Державного реєстру.

Проте, на початок 2000р., у МОЗ і МНС роботи щодо функціонування Державного медичного реєстру постраждалих осіб проводилися на низькому рівні. Як наслідок цього, і через 14 років з дня аварії, ні Кабінет Міністрів, ні міністерство, ні облдержадміністрації, ні громадськість не мають достовірної інформації щодо стану здоров'я постраждалого населення, невідомі також наслідки дії малих доз радіації на організм людини на генетичному та імунному рівні, а також перспективи щодо цього. Відзначалося також, що до цього часу немає достовірних даних щодо кількості постраждалого населення з реалізованим ризиком, тобто хворих, хвороби яких пов'язані з наслідками чорнобильської катастрофи. Тому виникає маса проблем, пов'язаних з визначенням категорій та кількості осіб, за якими повинні зберігатися ті чи інші пільги. А з урахуванням сучасного економічного стану держави це має надзвичайно важливе значення.

Банк даних про захист і здоров'я постраждалих створюватимуть вчені Білорусі, Росії, України та Великобританії. Цей гуманітарно-дослідницький проект фінансуватимуть Європейська Комісія, Всесвітня організація охорони здоров'я, японський Фонд Сасакави та Національний онкологічний інститут США. Спонсори мають спрямувати 800 млн. доларів на модернізацію лікувально-реабілітаційних центрів у найбільш потерпілих районах трьох держав. Великобританія, зокрема, забезпечить новітнє обладнання. Втілення задуму науковців і спеціалістів дасть змогу одержати достовірніші дані про вплив радіації на здоров'я людей і захист їх від подібних трагедій у майбутньому²⁵.

Розпочата робота зі створення банку даних всіх категорій постраждалих осіб сприятиме також контролю за використанням коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення. Цей банк повинен стати базою забезпечення адресного надання соціальної допомоги постраждалим відповідно до їх категорій; повного

контролю постатейного використання коштів; кількісного та якісного складу постраждалих як в цілому, так і по регіонах.

Ще одним кроком в напрямку вдосконалення суспільного життя і охорони здоров'я населення було підписання Президентом України 14 січня 1998р. Закону "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань", який передбачав цілий ряд заходів, спрямованих на регулювання правовідносин між державою, в особі її відповідних органів виконавчої влади, юридичними та фізичними особами, що виникають у зв'язку з їх практичною діяльністю²⁶.

Відповідно до цього Закону, з метою вжиття заходів для зниження рівнів опромінення населення, Кабінет Міністрів України прийняв 16 березня 1999р. постанову №406 "Про порядок створення єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення". Реалізацією цього завдання повинні займатися структури Міністерства охорони здоров'я разом з Міністерствами енергетики, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, оборони та внутрішніх справ. Вони були зобов'язані вжити заходів для створення до кінця 2000 року єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення, що формуються під дією різних джерел іонізуючого випромінювання та джерел, обумовлених природним, техногенно зміненим радіаційним фоном, а також під час проведення медичних рентгенорадіологічних процедур.

Проте, виникає думка про можливу неоднозначність передбачуваних цифр, оскільки постановою встановлено, що контроль і облік індивідуальних доз опромінення населення проводиться організаціями, які використовують джерела іонізуючого випромінювання і, таким чином, можуть бути зацікавлені у їх приховуванні.

У зв'язку з необхідністю захисту організму людини від радіаційної загрози, в забруднених районах з 1995 року проводяться дослідження вмісту в ньому інкорпорованого радіоцезію. Виявлено, що внутрішнє опромінення становить від 60 до 95% від загальної дози, а в деяких місцях ця цифра доходить до 98%. У зв'язку з цим зменшення внутрішнього опромінення, що його люди отримують на забруднених землях, споживаючи продукти харчування місцевого виробництва, продовжує залишатися серйозною проблемою через необхідність профілактики високого ризику зростання захворюваності населення. У 2000р. проведено вимірювання вмісту інкорпорованого радіоцезію у 35 тис. мешканців населених пунктів, віднесених до забруднених зон. Банк даних містить результати майже 515 тис. вимірів, що дало можливість сформулювати бачення шляхів накопичення доз внутрішнього опромінення, прослідкувати його вплив на стан здоров'я, а отже, і вплинути на визначення статусу²⁷.

Необхідно відзначити, що всі ці напрямки діяльності держави відбито серед пріоритетів нової Концепції захисту населення у зв'язку з чорнобильською катастрофою, якою передбачено надання медичної допомоги постраждалим особам за адресним принципом; проведення заходів, спрямованих на зменшення потенційного ризику втрати здоров'я; мінімізацію сукупної шкоди для здоров'я від впливу іонізуючого опромінення тощо. Крім того, узагальнення досвіду, набутого в Україні в ході ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи та екстремальних подій в інших країнах світу привели, зрештою, до вироблення єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, яка покликана, крім всього іншого, зберегти життя та здоров'я громадян держави²⁸.

У зв'язку із значним погіршенням здоров'я населення України, сюди протягом всіх післячорнобильських років йшла досить значна кількість різноманітної гуманітарної допомоги, основним вмістом якої були лікувальні засоби.

Якщо на початковому етапі це був, практично, безконтрольний процес, то пізніше питанню організації чіткого і прозорого приймання та розподілу гуманітарної допомоги Уряд України приділив значну увагу. Так, 24 липня 1993р. було прийнято постанову №573 “Про впорядкування приймання та розподілу гуманітарної допомоги”. Враховуючи, що навколо цієї допомоги створювалась можливість різноманітних зловживань, державні структури докладали зусиль, щоб їх не допустити. В лютому 1997р. було, зокрема, прийнято постанову Верховної Ради України “Про тимчасовий порядок митного оформлення вантажів з гуманітарною допомогою, що надходять на митну територію України від іноземних юридичних і фізичних осіб”. В ній відзначалось, що з метою вирішення питання митного оформлення вантажів з гуманітарною допомогою, що надійшли після 8 січня 1997 року і затримані в даний час митними органами, запобігання ввезенню під виглядом гуманітарної допомоги комерційних вантажів, поліпшення організації приймання та розподілу товарів (предметів), які надходять як гуманітарна допомога до України, Державній митній службі доручалося здійснювати пропуск на її митну територію вантажів з гуманітарною допомогою за умов наявності відповідного рішення, зокрема, про звільнення від сплати ввізного мита та інших податків з вантажів з гуманітарною допомогою, за винятком підакцизних товарів (предметів).

Щоб запобігти можливій спекуляції гуманітарною допомогою, ставилася вимога, що товари (предмети), що ввозяться, підлягають обов'язковому декларуванню в митному органі з нанесенням на них клейма “Гуманітарна допомога. Продаж заборонено” На відміну від ситуації, що мала місце в попередні роки, митниці мали оформляти ці вантажі без сплати митних зборів, на що було чимало нарікань свого часу. Митні збори за знаходження вантажів з гуманітарною допомогою мали стягуватися лише починаючи з 31-го календарного дня після їх при-

йняття під митний контроль, що повинно було сприяти швидкому їх проходженню.

У постанові також передбачались можливості контролю за переміщенням гуманітарної допомоги. Митні органи повинні були надавати Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям для підтвердження повноважень отримувача, інформацію про кожний факт надходження вантажів з гуманітарною допомогою та щомісячний звіт, за встановленою формою, про їх митне оформлення.

Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям доручено, разом з державними податковими органами, контролювати отримання та кінцеве використання гуманітарної допомоги, а в разі використання її не за призначенням, або з метою отримання прибутку, вирішувати питання про притягнення винних до відповідальності як за ухилення від сплати податків.

З метою контролю за обліком, збереженням, розподілом і використанням гуманітарної допомоги при вище означених структурах з представників органів місцевого самоврядування, громадських, благодійних та релігійних організацій створювались комісії з питань координації приймання, транспортування, охорони та розподілу гуманітарної допомоги²⁹.

В подальшому це питання продовжувало залишатися в полі зору Уряду. Так, 25 травня 1998р. при ньому було створено Комісію з питань координації приймання, транспортування, охорони та розподілу гуманітарної допомоги, що надходить із зарубіжних країн, та затверджено Положення про неї. Було прийнято також постанову про голову Комісії та ряд розпоряджень щодо її діяльності³⁰.

На врегулювання питань одержання гуманітарної допомоги, необхідність в чому чітко відчувалась, було спрямовано й Указ Президента України від 4 липня

1998 року "Про гуманітарну допомогу, що надходить в Україну", яким вона звільнялась від оподаткування, згідно з законами про оподаткування.

Контроль за обліком, збереженням, розподілом і використанням гуманітарної допомоги покладено на відповідні комісії при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях. При цьому зазначено, що якщо кошти або товари (послуги), звільнені від оподаткування як гуманітарна допомога, були використані не за цільовим призначенням або в будь-якій діяльності з метою отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, вони вважаються доходом і оподатковуються згідно із законодавством України.

Значний обсяг гуманітарної допомоги, що ввозився в Україну, складали ліки та інші предмети медичного вжитку. За "Порядком ввезення на територію України лікарських засобів, що надходять у вигляді гуманітарної допомоги", затвердженим наказом №175 Міністерства охорони здоров'я України від 22.07.99, вони передаються тільки державним, комунальним закладам охорони здоров'я, дитячим будинкам, інтернатам системи Міністерства освіти та Міністерства праці і соціальної політики України. Їх передача набувачам гуманітарної допомоги здійснюється після проведення вибіркового їх контролю Державною інспекцією з контролю якості та державними інспекціями з контролю якості лікарських засобів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Закон України "Про гуманітарну допомогу", підписаний Президентом України 22 жовтня 1999р., став наступним кроком визначення правових, організаційних, соціальних засад отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги та покликаний сприяти гласності і прозорості цього процесу.

В ньому, зокрема, дано чітке визначення понять безоплатна та гуманітарна допомога. Так, безоплатною допомогою визнано пересилка, виконання робіт, надання послуг, тобто надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам.

Гуманітарна допомога - це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог статті 4 Закону України "Про благодійництво та благодійні організації"

Отримувачами гуманітарної допомоги визнано юридичних осіб, яких зареєстровано в установленому Кабінетом Міністрів України порядку в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. До таких осіб включено: підприємства громадських організацій інвалідів, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, та уповноважені ними державні установи, а також інші організації, створені у порядку, визначеному Законом України "Про благодійництво та благодійні організації"³¹.

Нормативного вирішення і регулювання вимагало й питання неякісної гуманітарної допомоги, завезення якої до України, на жаль, було непоодиноким явищем. Порядок її списання було затверджено відповідною Постановою КМ від 16 березня 2000р. (№514). Необхідність прийняття цього документу була зумовлена необхідністю навести лад з основними засобами, отриманими підприємством, установою або організацією, в якості гуманітарної допомоги. Зокрема, було визначено умови, саме за яких непридатні для подальшої експлуатації основні засоби можуть бути списані у разі закінчення терміну їх експлуатації.

Враховуючи, що гуманітарна допомога, що надходила в Україну, інколи виявлялась недоброякісною, або термін її використання вже минув, а також під виглядом гуманітарної допомоги на територію держави завозилися шкідливі речовини, або відходи виробництва, Уряд держави змушений був втрутитися у цю справу і відповідно до статті 9 Закону України “Про гуманітарну допомогу” затвердити спеціальну постанову про “Порядок вивезення за межі України або знищення неякісних та непридатних до споживання товарів або предметів гуманітарної допомоги”³².

У зв’язку з прийняттям Закону України “Про гуманітарну допомогу”, постановою Кабінету Міністрів від 22 березня 2000р. №553, Комісію з питань координації приймання, транспортування, охорони та розподілу гуманітарної допомоги, що надходить із зарубіжних країн, було перейменовано у Комісію з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України, з більш широкими повноваженнями.

Деякі питання реалізації Закону України “Про гуманітарну допомогу” відрегульовано постановою Кабінету Міністрів №961 від 14 червня 2000р. Нею Міністерству охорони здоров’я разом з Міністерствами аграрної політики й екології та природних ресурсів надавалося право, за погодженням з Комісією з питань гуманітарної допо-

моги, затверджувати Порядок проведення санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю товарів (предметів) гуманітарної допомоги, що ввозяться на територію України; а Міністерству економіки, так само, за погодженням з нею, надано право визначати обсяги та номенклатуру сільськогосподарської продукції, продовольства, друкованої продукції, будівельних матеріалів та інших товарів, які можуть бути ввезені в Україну як гуманітарна допомога, а також встановлювати за кількісною або вартісною оцінкою, граничні обсяги пільгового отримання гуманітарної допомоги одним отримувачем.

Таким чином, Чорнобильська катастрофа породивши величезну проблему із станом здоров'я населення України, викликала значні прояви як найкращих, так і найгірших рис людської природи не лише в Україні, стимулювала пошуки організаційних форм вирішення посталих проблем.

Визначення статусу постраждалого населення та передбачені за ним виплати

В залежності від того скільки часу і де саме працювала та чи інша людина у 1986 і в наступні роки, або де вона проживала, чи проживає, залежно від рівня забрудненості земель, за Законом "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" визначається приналежність людини до категорії постраждалих та ліквідаторів. Цей закон, прийняття якого переслідувало благородну мету соціальної підтримки постраждалого населення, поділив українське суспільство, що породило досить складні процеси ще за умов СРСР, багато в чому визначило його моральний стан.

В роки державної незалежності, в умовах економічної кризи, коли одержання державної допомоги можливо є єдиним засобом до існування, набуло поширення активне

намагання людей докласти зусилля і добувати статус "чорнобильця" За 1994 –1999 рр. кількість постраждалого від чорнобильської катастрофи населення зросла на 288 814 чоловік. При чому, по роках цей приріст відбувався наступним чином (порівняно з попереднім): у 1995р. – на 1 тис., у 1996 – на 60 тис., у 1997 – на 27311, у 1998 – на 137164 й у 1999 – на 63339 особи. При цьому навіть фахівцям не зрозуміло за якою закономірністю зростає ця кількість³³.

На 1 січня 2000р. число тих, хто належить до категорії постраждалих, становить 3361870 осіб. Серед них до 1-ї – 86775, 2-ї - 307982, 3-ї - 549649. Категорія А налічує 1150273 людини, Г –2862. Кількість дітей становить 1264329 осіб. Спостерігається прогресуюча тенденція зростання кількості інвалідів, які пов'язують свій стан здоров'я з Чорнобильською катастрофою. Так, у 1991р. статус інваліда мали близько 2 тис. осіб, а на початку 2000р. – 86,8 тисячі.

На кількісні характеристики постраждалого населення справив свій вплив і справедливий крок, зроблений Київською міськадміністрацією, коли усі діти, народжені у Києві у 1979-86 роках були віднесені до потерпілих. Після переобліку кількість потерпілих дітей склала 198248 осіб. Лише 11 % з них (22171) – евакуйовані та діти ліквідаторів. Всі вони одержали категорію Д. Це збільшило навантаження на бюджет міста. Але, незважаючи на складнощі, Міськдержадміністрація гарантує цим дітям передбачені законодавством пільги³⁴

Проте, визначення статусу – річ складна, й вимагає великих зусиль. Цей процес відбувається, зокрема, і через експертизу стану здоров'я. Тому проблема удосконалення системи експертизи встановлення причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС була надзвичайно актуальною. Нею займалися фахівці Міністерств охорони здоров'я й з питань надзвичайних ситуацій та у справах

захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

В травні 1997р. ними було підготовлено спільний Наказ №166/129 від 30.05.97 в якому, зокрема, для з'ясування причин та обставин виникнення та особливостей перебігу численних хвороб, що призводять до інвалідності і смерті серед осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в Україні було створено мережу уповноважених медичних експертних комісій: Центральну та регіональні, спеціалізовані обласні лікарсько-консультативні дорослі та дитячі; обласні спеціалізовані медико-соціальні експертні комісії. Вони стали складовими існуючої системи експертизи, аналіз роботи якої засвідчив, що вона є недосконалою, і зокрема через те, що ускладнено процес розгляду медичних справ.

Тому для забезпечення виконання статті 12 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" було визначено лікувальні заклади для проведення перевірки і підготовки відповідної документації, що подається на розгляд до експертних комісій; в спеціалізованих медичних закладах (диспансерах, центрах) виділено певну кількість ліжок для проведення попередньої та остаточної експертизи захворювань перед розглядом медичної справи в експертних комісіях та проведено ще ряд важливих заходів. Зокрема розгляд медичних справ постраждалих почали проводити згідно з Положенням про медико-соціальну експертизу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.92 №83.

Цим документом визнавалися такими що перестали застосовуватися на території України, ряд документів які визначали порядок проведення медичних експертиз в перші роки після аварії. Так, втратили чинність: наказ МОЗ СРСР від 28.09.88 №731 "Об организации Центрального межведомственного экспертного совета по установлению причинной связи заболеваний и инвалидности с работами по ликвидации последствий аварии на Черно-

быльської АЭС и их профессионального характера”; наказ МОЗ УРСР від 19.03.90 №57 “Про організацію Ворошиловградської, Дніпропетровської, Донецької, Київської та Харківської регіональних міжвідомчих експертних рад по встановленню причинного зв’язку захворювань з роботою по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та їх професійного характеру”; наказ МОЗ УРСР від 09.08.90 №147 “Про заходи щодо поліпшення медичного обслуговування і соціального забезпечення осіб, які брали участь у роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС”; наказ МОЗ УРСР від 05.09.90 №154 “Про часткову зміну наказу Міністерства охорони здоров’я УРСР від 09.08.90 №147 “Про заходи щодо поліпшення медичного обслуговування і соціального забезпечення осіб, які брали участь у роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС” та лист МОЗ УРСР від 24.06.92 №7.01/169.

Основною метою системи експертизи є з’ясування причин та обставин виникнення тих чи інших захворювань та ускладнень їх перебігу і наявності можливого впливу іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на ЧАЕС на їх розвиток, вивчення причин інвалідизації і зв’язок причин смерті із зазначеними хворобами, офіційне підтвердження такого зв’язку, сприяння проведенню ефективних заходів щодо профілактики інвалідності та своєчасної соціально-трудової реабілітації постраждалих. Завданням експертизи було виявлення компенсаторно-адаптаційних можливостей особи, реалізація яких здатна сприяти функціональній, психологічній, соціальній, професійній реабілітації та адаптації постраждалих.

Відповідальність за якість медичного обстеження та обґрунтованість встановленого діагнозу покладена на керівників спеціалізованих лікувально-профілактичних закладів.

Експертні комісії, при встановленні причинного зв’язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого

випромінення та інших шкідливих чинників аварії на ЧАЕС, керуються рядом документів, серед яких зокрема: Перелік хвороб, при яких може бути встановлений причинний зв'язок з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників у дорослого населення, яке постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; аналогічний Перелік для дітей; Інструкція із застосування Переліків хвороб, при яких може бути встановлений причинний зв'язок хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників у населення, яке постраждало внаслідок аварії, затверджені наказом МОЗ від 17.05.97, №150.

У разі незгоди заявника з рішенням комісії, його медична справа розглядається в комісіях вищої інстанції, а рішення Центральної міжвідомчої експертної комісії та Центральної дитячої спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії може бути оскаржене у Міністерстві охорони здоров'я України. Рішення Центральної міжвідомчої експертної комісії може бути оскаржене у суді.

До складу Центральної міжвідомчої експертної комісії із встановлення причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС ввійшла людина, на якій, до певної міри, лежить провина за невиконання у належний термін та належному обсязі профілактичних заходів у 1986р. Це – колишній міністр охорони здоров'я Романенко А.Ю., який багато років виконував обов'язки директора Наукового центру радіаційної медицини АМН України (НЦРМ). Він – голова Комісії. Крім нього до неї увійшли: Бебешко В.Г.- директор Інституту клінічної радіології НЦРМ АМН України, як заступник голови експертної ради; Берестяний С.І.- завідуючий відділенням експертизи НЦРМ АМН України, заступник голови; Савельєва Н.Г. заступник начальника Головного управління з медичних проблем аварії на ЧАЕС і радіаційного захисту населення МОЗ України; Нягу А.І. керівник відділу функціо-

нальної патології нервової системи НЦРМ АМН України, д.м.н. та інші знані фахівці, всього 18 чоловік.

До складу членів Центральної дитячої спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії по встановленню причинного зв'язку хвороб, патологічних станів та інвалідності дітей з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, затвердженої наказом Міністерств охорони здоров'я й з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 30.05.97р. №166/129 увійшли: головний лікар Українського спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення Куриленко М.А. голова комісії; заступник головного лікаря Українського спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення з лікувальної роботи Гудзь Н.М. заступник голови комісії та ще 8 чоловік - провідних спеціалістів та науковців.

Оскільки регіональні міжвідомчі експертні комісії працюють лише в окремих обласних центрах, то мешканці Вінницької, Житомирської та Черкаська області – повинні звертатися до Вінницької міжвідомчої експертної комісії; Дніпропетровської, Запорізької. Кіровоградської, Миколаївської, Херсонської областей - до Дніпропетровської; до Донецької міжвідомчої експертної комісії – звертаються мешканці Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської, Одеської областей та м.Севастополь і т.д.

Однією з болючих проблем, що стала перед суспільством у зв'язку з аварією на ЧАЕС, стало поширення такого негативного явища, як незаконне присвоєння собі окремими громадянами статусу постраждалого, ліквідатора, або інваліда Чорнобиля. Коли ця проблема вже набула широкого громадського резонансу, про неї почали писати засоби масової інформації, було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 04.02.97 №135 "Про перевірку правильності видачі посвідчень "Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС",

виконання якої покладалося на Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, яким, у зв'язку з цим дорученням, 19 березня 1997р. було затверджено Положення про Тимчасову комісію з перевірки правильності видачі посвідчень "Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС". До роботи в цій комісії залучались фахівці МНС, Мінохорони здоров'я, Мінпраці, Міноборони, Мін'юсту, Держгідромету України, федерації профспілок, громадського об'єднання "Союз Чорнобиль України" – всього 15 чоловік. Її робота мала базуватися на принципах взаємної поваги, довіри, рівноправності та відповідальності учасників за прийняті рішення та їх виконання.

Для забезпечення виконання завдань, покладених на Комісію, вона одержала право залучати фахівців центральних органів виконавчої влади, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, а також безкоштовно одержувати інформацію з питань, віднесених до її компетенції, від різних установ і організацій³⁵.

Проте, реалізація цього наміру виявилась справою складною. До рішення Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1997р. №135 "Про перевірку правильності видачі посвідчень "Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС" неодноразово вносилися зміни та уточнення. Так, 7 травня 1998р. (№620) було прийнято постанову про внесення доповнень до Порядку видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а потім ним же ще вносилися зміни – 16 жовтня 1998р. та 5 червня 1999р. Потім Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи виступило з пропозицією про продовження до 1 січня 2000р. терміну дії посвідчень "Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС" і "Постраждалий від Чорнобильської катастрофи" (категорії 1, 2, 3 серії А) без відмітки про перереєстрацію для осіб, які

станом на 1 травня 1999р. не отримали відповідної довідки у Державному галузевому архіві Міністерства оборони. Сприймавши слушність цієї пропозиції Кабінет Міністрів України 5 червня 1999р. прийняв відповідну постанову за №979 про продовження терміну дії посвідчення до 1 січня 2000р., продовживши таким чином дію постанови Кабміну від 16 жовтня 1998р. "Про продовження терміну перевірки правильності видачі посвідчень "Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС"

За станом на 1 січня 2000р., із перевірених 397819 справ учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, 371441 посвідчення було перереєстровано, а 14974 визнані виданими безпідставно й вилучені. Ще 494 справи знаходились на розгляді у Комісії зі спірних питань визначення статусу осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, яка є постійно діючим колегіальним органом, створеним при Міністерстві з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, для розгляду спірних питань. В основу діяльності Комісії покладено принципи законності, колегіальності, повнота розгляду наданих документів та інших підтвердних матеріалів, обґрунтованість прийнятих рішень на основі незалежності членів Комісії та недопущення втручання в діяльність Комісії фізичних та юридичних осіб, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Передбачалось, що важливим фактором її роботи мала стати компетентність членів Комісії.

В Положенні було передбачено, що рішення Комісії може бути оскаржене в порядку, встановленому чинним законодавством України. А у разі встановлення Комісією факту необґрунтованої видачі посвідчення відповідної категорії, воно, на підставі рішення Комісії, підлягає вилученню³⁶. Проте, в її роботі було чимало моментів, які давали підставу чорнобильцям нарікати на її необ'єктивність.

1 липня 2000 року перевірку та перереєстрацію посвідчень учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС повністю завершено. В цілому по Україні перевірено 400423 справи про видачу посвідчень постраждалих осіб 1 категорії (до якої належать і учасники і потерпілі, які стали інвалідами). З них перереєстровано 375861 посвідчення. Через відсутність документів в архівах 18387 посвідчень підлягали вилученню. Розуміючи, що за цією цифрою – долі людей, які могли невинно постраждати через причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, міським та обласним держадміністраціям рекомендовано підняти всі документи для того, щоб задовольнити звернення громадян. Якщо для цього, звичайно, є підстави. Але передбачається, що, на жаль, знайдуться і такі, які будуть доводити свою правоту, навіть не маючи на це жодних підстав.

Конфліктні ситуації вирішувались у судовому порядку. Так, протягом 1999 року МНС взяло участь у розгляді 947 судових справ. Проте, в судах, через велику завантаженість та брак часу детально розібратися у суті немає змоги. Як прокоментувала ситуацію начальник відділу роботи з постраждалими Т.Лоскот, свого часу суди "нагрішили зі встановлення факту участі у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС і прийняли необґрунтовані рішення стосовно тих 10 тис. людей (а це майже 60% осіб), котрі безпідставно одержали статус ліквідаторів. Тепер ці люди незаконно користуються пільгами, але, оскільки є неоскаржене рішення суду, то мусимо його виконувати, незважаючи на те, що там є волаючі факти порушення законності, очевидні навіть для нефакхівців³⁷.

Оцінка цієї акції не може бути однозначною. Були в ній і приклади людяності й чіткого дотримання Законів, а були й приклади зловживань і бюрократичної бездушності. До перших можна віднести той факт, що 1346 мешканців Харківської області з 19879 осіб, котрі мали довести законність одержання чорнобильського посвідчення, через ряд причин не підтвердили свого статусу. Про-

те обласна комісія, працюючи індивідуально з кожною людиною, дала дозвіл ряду громадян на продовження терміну перевірки. Обласне управління продовжує збирання паспортних даних на кожну особу. Тут створюється база даних осіб, які, згідно з постановою Кабміну, проходять переперевірку правильності видачі посвідчень. Триває створення баз даних потерпілих та постраждалих дітей.

Інша ситуація склалась у місті Димитров Донецької області, коли в серпні 1999р. людина на знак протесту проти несправедливості і чиновницького свавілля підірвала себе у приміщенні прокуратури.

64-літній В.Сергієнко з 1 жовтня 1997р. після перереєстрації документів був позбавлений пенсії по інвалідності, пов'язаній з роботою на ліквідації наслідків аварії, оскільки не міг довести, що працював у зоні відчуження 1986 року, хоча разом з 19-ма медиками міста був направлений у Поліську райлікарню. Пережив два інфаркти, з 1992р. мав III групу інвалідності, пов'язаної з роботами на ліквідації наслідків аварії, а з 1995р. – II групу, безстроково (80% втрати працездатності). З 1.03.1997р. йому було встановлено пенсію у розмірі 145 грн. 43 коп., а з 1.10.97 – ці виплати призупинено. “Місто у нас невеличке і про те, що поважних в окрузі людей – лікарів та медсестер позбавили статусу ліквідатора, стало відомо усім. В.Сергієнко такої ганьби не міг пережити. Він добивався, писав у різні інстанції, двічі їздив у Київ, але безрезультатно. Тоді він пішов на крайній захід...” – писали його товариші.

В умовах, коли заборгованість по чорнобильських виплатах в м.Димитрові на серпень 1999р. склала 208698 грн., а влаштуватися чорнобильцю на роботу практично неможливо, позбавлення людини пенсії, як основного засобу до існування саме через те, що вона не подбала про папірці і довідки під час роботи в забруднених районах, було з обуренням сприйнято колегами

В.Сергієнка – членами міської організації “Союз Чорнобиль” 38.

На думку представника Президента України у Верховній Раді Романа Безсмертного, виплата пільг, певних компенсацій тощо – стало питанням питань. Поряд із тим, що зменшується фінансування, зростає кількість фальсифікованих посвідчень. Але в цьому ліквідатори і постраждалі не винні – відповідальність за це несуть ті чиновники, які виписують подібні посвідчення. Це призвело до нескінченних перевірок, драматичних ситуацій. Тому не можна не погодитися з заст. міністра МНС Олегом Гайдуком, який вважав, що ця тотальна перевірка, що змусила сотні тисяч людей по всій Україні оббивати пороги державних інстанцій, збирати додаткові документи, довідки, підтвердження тощо, спричинила зростання соціально-політичної напруги в суспільстві, викликала озлоблення частини людей. Але ж, виходячи з положень Конституції і законодавства України з презумпції невинності особи, це саме держава повинна була б доводити в кожному конкретному випадку непричетність тієї чи іншої особи до Чорнобильських подій, карати винних, які підробили документи, незаконно видали посвідчення. Хіба можна неформально розглянути “справу”, коли спірними комісіями розглядалося по 200 і навіть більше справ за день. Тобто, на розгляд однієї справи припадала 1 хвилина.

“Треба щоб у Кабінеті Міністрів, у Верховній Раді визнали, що досі були підходи помилкові і хибні. Запропонувати підійти до цього з іншого боку: залучити МВС, Прокуратуру, систему судової влади і відпрацювати нормальну цивілізовану схему. Порушив Закон, підробив документи, і це доведено – покарати. А не вимагати, як це сьогодні, в нещасних, обпалених Чорнобилем і обділених, бідних людей втрачати ще половину свого здоров’я на біганину кабінетами і на доведення, що ти в зоні був...” – твердив він 39.

Оскільки держава взяла на себе виплати значної кількості різноманітних компенсацій і допомоги, передбачених Законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", ситуація навколо визначення статусу та його узаконення дедалі загострювалась. Реальна ситуація в країні, з одного боку, і активна лобістська діяльність чорнобильських громадських організацій, спонукали до внесення в нього ряду змін і доповнень. Редакція цього закону 1996 року була яскравим прикладом неврахування реальних можливостей держави.

Виконання цього Закону (в обох редакціях - 1991 та 1996рр.) вимагало великої нормативної бази, яка й створювалась протягом років. Так, було прийнято рішення про надання пільг і виплату компенсацій військовослужбовцям, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи. Держава взяла на себе виплати одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, особам, які стали інвалідами внаслідок чорнобильської катастрофи, та сім'ям за втрату годувальника. Було затверджено Порядок компенсаційних виплат сім'ям тих померлих громадян, які постраждали внаслідок катастрофи та Методичку визначення розміру грошової компенсації за втрачене нерухоме майно в разі самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій ⁴⁰

Розмір грошової компенсації за втрачене нерухоме майно в разі самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій було визначено Методикою, розробленою на основі Положення про порядок виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій ⁴¹ та затвердженою наказом МНС №290 від 24.09.98

Провалилися також виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі організованого відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій та відшкодування витрат, пов'язан

них з безплатним користуванням громадянами, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи, міським та приміським транспортом ⁴².

Виплати компенсацій і допомоги передбачені також непрацюючим пенсіонерам, тимчасово непрацюючим громадянам та громадянам, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи та дітям віком до 18 років. Передбачено також виплату пенсій на пільгових умовах за віком і стажем роботи, пенсій по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника, додаткові пенсії, щомісячні компенсації за втрату годувальника, підвищені пенсії і допомога.

В законодавстві України передбачено також пільги для постраждалих при наданні громадянам медичних, житлово-комунальних послуг, послуг зв'язку, позик банків, а також відшкодування витрат організаціям, які відповідно до Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" забезпечують постраждалих громадян паливом.

Здійснення видатків на медичне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи, провадиться у межах коштів, що надійшли з Фонду на ці видатки Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям через територіальні органи Державного казначейства, згідно із спеціальними програмами, погодженими чи затвердженими МНС, та укладеними ними договорами (контрактами). Кошти перераховуються безпосередньо постачальникам та/або виробникам медичного обладнання, ліків, реактивів, інструментів, інших матеріалів медичного призначення, лікувальним закладам на придбання ліків, реактивів, витратних матеріалів медичного призначення тощо, в тому числі для проведення операцій на серці, аорті, мозку, пересадки органів, протезування, лікування онкологічних хворих⁴³.

Певну проблему для бюджету України становить і територія зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, площа якої перевищує 3000 кв. км., а периметр сягає 223,5 км. з яких 34 км проходять по кордону з Білоруссю. В зоні працює близько 14 тис. чол., з них 5,3 тис. – на 24 підприємствах, підпорядкованих МНС, на ЧАЕС – коло 6,2 тис. чол., в МНТЦ та на об'єкті “Укриття” – близько тисячі⁴⁴.

Вирішення соціальних проблем забрудненої території Зони відчуження навколо АЕС покладено на її Адміністрацію, підпорядкованість, межі та загальною площею, а отже і функції якої, протягом часу зазнали змін.

Так, відповідно до статті 8 Закону України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи”, Постанови Кабінету Міністрів України від 24.12.91 №374 “Питання Адміністрації зони відчуження земель, радіаційно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи”, із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.96 №134, було уточнено завдання Адміністрації зони відчуження. В серпні 1998 року знову було уточнено межі зони та функції, що на неї поклалися.

На оновлену Адміністрацію зони покладалося завдання організації та координації всіх заходів тут - на території, з населених пунктів якої повністю відселені жителі і припинена, у зв'язку з цим, дія відповідних рад: вирішення питань фінансування, заходів охорони громадського порядку і здоров'я персоналу, який працює на цих територіях, захисту наукових і економічних інтересів держави. На Адміністрацію також покладалась відповідальність за оперативне, повне і об'єктивне інформування населення про екологічний стан у цих зонах.

Серед основних завдань, що поклалися на Адміністрацію, поряд з науково-технічними і господарськими, були й завдання соціально-економічного характеру, зокрема, вирішення питань фінансування всіх заходів з

ЛНА. Так, нею готувалися і подавалися на затвердження до МНС України пропозиції про обсяги фінансування та розподіл коштів, що виділялися на виробничо-господарську діяльність, капітальне будівництво, вжиття заходів для створення безпечних умов праці, здійснювався контроль за ефективністю їх використання⁴⁵.

На рівень можливостей впливу Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення на розв'язання соціальних проблем, вплинуло її перетворення на Державний департамент, що одержав статус урядового органу державного управління, який діє у складі МНС⁴⁶.

Певним кроком до вирішення соціальних проблем зони та її мешканців стала розробка програми соціально-економічного відродження її населених пунктів, в яких залишилися проживати жителі, і де дозове навантаження менше 5,0 мЕв⁴⁷.

Крім того, відповідно до статей 39 і 56 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", в редакції Закону України від 6 червня 1996 року, Кабінет Міністрів України 30 червня 1998р. прийняв постанову №982 "Про доплати і компенсації особам, які працюють у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів", яка діяла у період з 1 липня 1998р. до 1 січня 2000.

Специфічні умови роботи в зоні відчуження позначилися на матеріальному забезпеченні людей, що там працюють. На це було спрямовано і постанову Кабінету Міністрів №223 від 27 лютого 2000р. "Про доплати і компенсації особам, які працюють у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів", яка змінила раніше діючі положення.

З метою забезпечення дійового оперативного контролю за порядком виплати компенсацій та допомоги і надання пільг, кожне підприємство, установа чи організа-

ція подає органу Державного казначейства паспорт даних з визначенням кількості потерпілих за категоріями⁴⁸. Але...

Справа в тому, що виплата передбачених Законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" компенсацій і допомоги працюючим громадянам (у тому числі працюючим пенсіонерам за умови подання ними довідки про неодержання допомоги і компенсацій в органах, які виплачують пенсію), провадиться підприємствами, установами, організаціями, військовими частинами, в яких громадяни працюють, навчаються або несуть службу. Ця норма внесла певні ускладнення у взаємовідносини в трудових колективах, де працюють чорнобильці, оскільки підприємства, установи та організації виплату компенсацій і допомоги здійснюють за рахунок власних коштів, з наступним відшкодуванням їх за рахунок коштів Фонду. Тому склалася ситуація, коли передбачені законодавством ніби позитивні положення соціальної підтримки постраждалих, повертаються до них іншим – негативним боком. Оскільки пільги їм та різноманітні виплати працюючим повинні йти за рахунок установи, де вони працюють, мало хто з місцевих роботодавців бажає брати на роботу учасників ліквідації аварії на ЧАЕС та звільнених працівників станції.

Та найбільша увага в чорнобильському законодавстві, спрямованому на соціальний захист населення, приділяється дітям. По роках нормативна база з цього питання складалась наступним чином. 1993 рік – прийнято рішення "Про виплату допомоги потерпілим від Чорнобильської катастрофи дітям шкільного віку малозабезпечених сімей"; 1994р. затверджено "Порядок надання пільг і компенсацій дітям, потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи"; 1996р. родинам, в яких виховуються діти, що стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, або такі, в яких видалено щитовидну залозу, виплачується одноразова державна допомога.

Про деякі пільги й компенсації потерпілим дітям, йшлося й у затвердженому МНС “Порядку надання окремих пільг і компенсацій дітям, потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи” Для хворих дітей з ураженням щитовидної залози відповідно до статті 30 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” також передбачені певні пільги. Одному з батьків зазначеної дитини, або людині, яка їх замінює, надається можливість безплатного проїзду разом з дитиною у межах України на всіх видах транспорту (крім таксі) до місця лікування, оздоровлення та реабілітації (за направленням медичних закладів), та назад, з правом позачергового придбання квитків; безплатне придбання ліків за рецептами лікарів, а також безплатне позачергове зубопротезування (за винятком зубопротезування із коштовних металів та металів, прирівняних до них за вартістю). Потерпілі діти віком до 10 років забезпечуються путівками разом з одним із батьків, або особою, яка їх замінює, за умови, що останні належать до постраждалих, або виплачується компенсація в розмірі середньої вартості путівки в Україні, та 100 відсоткова оплата лікарняних листків по догляду за хворою дитиною віком до 14 років⁴⁹.

Відповідно до пункту 11 статті 30 цього ж Закону, Кабінет Міністрів України 8 лютого 1997р. прийняв Постанову №115 “Про порядок та розміри компенсаційних виплат дітям, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи”, якою, зокрема, встановлена щомісячна грошова компенсація на дітей, які навчаються у середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних закладах освіти, коледжах та технікумах (училищах), розташованих на територіях радіоактивного забруднення, а також дітей, евакуйованих із зони відчуження, дітей, які стали інвалідами внаслідок чорнобильської катастрофи, і тих, які проживали у зоні безумовного (обов’язкового) відселення з моменту аварії до прийняття постанови про від-

селення, і які не харчуються в їдальнях зазначених навчальних закладів, а також за всі дні, коли вони не відвідували ці заклади, до досягнення ними повноліття, мала виплачуватися в розмірах від 40 до 50 гривень на місяць залежно від віку. Крім того, це рішення враховувало й складні ситуації, що склалися в родинях, через хворобу дітей, зокрема, грошова компенсація виплачується у разі коли навчання потерпілої дитини здійснюється в домашніх умовах, але при цьому вона перебуває в обліковому складі школи, або тимчасово не відвідувала навчальний заклад. Жінкам, у зв'язку з доглядом за дитиною до трьох років, передбачені виплати підвищеного розміру допомоги, відшкодування витрат, пов'язаних з безплатним харчуванням потерпілих дітей у навчальних закладах та відшкодування вартості проїзду один раз на рік міжміським транспортом⁵⁰.

Гостро стоїть також питання виживання родин чорнобильців, де хворіють діти й їх захворювання пов'язані з аварією на ЧАЕС. Згідно з Законом матерям, що доглядають цих дітей, призначено виплати у розмірі 6 грн. 40 коп. Ця сума в умовах інфляції – мізерна, але й вона вчасно не виплачується⁵¹.

В післячорнобильські роки держава взяла на себе пенсійне забезпечення людей, які втратили працездатність у зв'язку участю в ліквідації наслідків аварії, з впливами іонізуючого випромінювання та родин, що втратили годувальника. Порядок обчислення пенсій по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсій у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи, що був затверджений Кабінетом Міністрів України 11 грудня 1996р. за №1492, було уточнено Постановою від 30 травня 1997р. №523. Міністерству соціального захисту населення доручалось, починаючи з 1 лютого 1997р. привести розміри всіх пенсій у відповідність з розмірами, що визначались згідно з новим Порядком, і забезпечити перерахунок цих пенсій протягом двох місяців з дня її прийняття.

Питання пенсійного забезпечення осіб, які працювали у зоні відчуження менше місяця та захворіли на променевою хворобу, визначалися також статтею 57 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", а військовозобов'язаних. - відповідно до листів: Держкомпраці СРСР від 15 вересня 1986р. №0595 та Держкомпраці УРСР від 23 вересня 1986р. №136. Людям, які працювали за межами зони відчуження, нарахування пенсій провадиться на загальних підставах відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення".

Проте, ставилося завдання, щоб в усіх випадках розміри пенсій для інвалідів, щодо яких встановлено зв'язок з чорнобильською катастрофою, не повинні бути нижчими: по 1 групі інвалідності - 10 мінімальних пенсій за віком; по 2 групі інвалідності 8 мінімальних пенсій за віком; по 3 групі інвалідності 6 мінімальних пенсій за віком.

Було змінено і розмір соціальної пенсії дітям-інвалідам віком до 16 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою. Вона була підвищена на 100% від розміру, передбаченого статтею 94 Закону України "Про пенсійне забезпечення", і не могла бути нижчою 3 мінімальних пенсій за віком, а розміри пенсій інвалідам з дитинства віком від 16 до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, не повинна була бути нижчою: по 1 групі інвалідності 10 мінімальних пенсій за віком; по 2 групі інвалідності 8 мінімальних пенсій за віком; по 3 групі інвалідності 6 мінімальних пенсій за віком.

Та, інфляційні процеси і складна економічна ситуація в країні, стали причиною того, що з 1995р. Кабмін не проводить індексації за чорнобильськими пенсіями⁵², що не могло не викликати обурення. Крім того соціальна несправедливість стосовно чорнобильців, на їх думку, полягає в різних підходах до пенсійного забезпечення різних категорій населення. Так, державним службовцям

при виході на пенсію виплачується одноразова допомога в розмірі 10 місячних окладів, а інвалідам Чорнобиля - в сумі 189 грн. Коли стаж роботи учасника ліквідації аварії в особливо шкідливих умовах праці перевищує 13 років, йому, згідно з ст. 56 базового чорнобильського Закону, гарантується пенсія у розмірі 85% заробітку. Проте, дію цієї статті тимчасово призупинено саме в той час, коли закон про державну службу забезпечує службовцям за наявності 10-літнього стажу роботи пенсію у розмірі 80% заробітку. Чорнобильці в цьому вбачають не тільки соціальну несправедливість, а й неповагу з боку держави до тих, хто у важку хвилину захистив свою країну і людство в цілому⁵³.

Отже, держава, з одного боку, взяла на себе великі гуманні зобов'язання, а з іншого – не має можливості їх виконати. Тому, в умовах матеріальних нестатків, боротьба громадянина і держави, з одного боку – за одержання статусу, а відповідно і певних пільг та матеріальних виплат, а з іншого – за позбавлення статусу і таким чином, на думку державних чиновників – поновлення соціальної справедливості щодо недобросовісного, або й злочинного елемента, й збереження для держави таких дефіцитних коштів – дійсно породили в суспільстві напругу й невдоволення. Питання соціального захисту постраждалих внаслідок радіаційного лиха є надзвичайно широким і актуальним, особливо для столичної області, де практично кожний другий мешканець є потерпілим. У 1999р. чорнобильці Київщини відчули позитивні зміни у бік скорочення заборгованості і термінів соціальних виплат. Однак, маючи велику попередню заборгованість, область завершила рік щодо виплат пільг з боргом у 85 млн. грн. Це ускладнило обстановку з безоплатним харчуванням дітей*, компенсаціями на продукти харчу-

*Через інфляцію та економічні негаразди на харчування дітей в більшості районів і міст виділялось 1,5 – 2 грн. Перевірками ефективності використання коштів на харчування потерпілих дітей у 1999р.,

вання постраждалих 1-2 категорій, забезпечення чорнобильців ліками. Невдоволення людей, наприклад в Луганській області викликало накопичення заборгованості по компенсаційних виплатах, яка тут склала на кінець 2000р. 15 млн. гривень⁵⁴. Аналогічна ситуація склалась і по інших областях України.

Питання фінансового забезпечення чорнобильського законодавства та передбачених для постраждалого населення пільг і компенсацій – переросло у величезну загальнодержавну проблему. Одним із шляхів її вирішення стало намагання Уряду провести запропонований МНС перегляд статусу населених пунктів та відмінити деякі пільги та виплати, що могло б знизити навантаження на бюджет. Підставою для таких кроків стали природні процеси змін рівнів забрудненості, про що свідчать дані дозиметричної паспортизації забруднених радіонуклідами територій України, яка почалася ще у 1991 році. Вона стала основою для прийняття Закону України “Про статус...” Її продовжують щорічно проводити у 12 областях України, що зазнали радіаційного забруднення. Ці обстеження і дали підстави зробити висновок про зменшення, через об’єктивний фізичний процес, рівня забрудненості.

проведеними МНС, встановлено, що лише в окремих областях до цього питання ставляться достатньо серйозно. Здебільшого на місцях не виконуються ні грошові ні натуральні норми харчування, допускаються випадки коли під маркою “забезпечення раціонального харчування” списуються дорогі продукти, що породжує сумнів, чи потрапляють вони до дітей. (Вісник Чорнобиля, 2000, №6) У зв’язку з цим проведено реорганізацію шкільного харчування в районах, постраждалих від Чорнобильської катастрофи. Протягом 1999 р. на ці цілі було витрачено понад 20 млн. Але назріла необхідність не скорочуючи меню, зменшити витрати. При вивченні цінової політики виявилось, що організації, які забезпечують дитяче харчування, збирають “золоті яйця”. Тому рішенням Рівненської облдержадміністрації, наприклад, було в кожному районі проведено тендер з відбору претендентів на організацію шкільного харчування. Торгівельна націнка при цьому допускається не більше як 30%, а не 75%, як було раніше. (Вісник Чорнобиля, 2000, №31)

За даними дозиметричної паспортизації, близько 1000 населених пунктів на території Київської, Житомирської, Рівненської та ін. областей сьогодні можуть змінити свій статус забруднених територій. Проте, є деякі особливості у співвідношенні рівнів забрудненості територій і накопичення забруднення в живих організмах. Так, в Рівненській області було визначено малі щільності забрудненості ґрунтів. Проте їх специфіка зумовила дуже високий коефіцієнт переходу радіонуклідів у рослини і далі у біологічні ланцюжки. Тому дози, що формуються у Рівненській області, найбільші, порівняно з іншими територіями України. Щоб виправити ситуацію, в області було проведено дезактивацію, внесені спеціальні добрива, котрі уповільнюють процес проникнення радіонуклідів у рослини і далі в живі організми. Станом на кінець 1999р. було досягнуто ситуації, коли вміст таких небезпечних радіонуклідів, як стронцій та цезій, у продуктах харчування, вироблених на Рівненщині, відповідає міжнародним стандартам.

У 2000р. здійснювалась дозиметрична паспортизація майже 2200 населених пунктів, розташованих на території зони радіоактивного забруднення, що дає можливість оцінити динаміку покращання радіаційного стану територій та є основою для здійснення акцентованих протирадіаційних та реабілітаційних заходів, зокрема в агропромисловому виробництві⁵⁵. Проте, рішення про перегляд статусу населеного пункту згідно з чинним законодавством, приймає місцева адміністрація, а вона не завжди зацікавлена у зміні статусу, що особливо стосується четвертої зони забруднення. Тому діюче законодавство, на думку фахівців, фактично закріпило той стан, який склався після аварії 1986р. Згідно з ним, катастрофа продовжується всі минулі роки так, ніби ніяких змін в рівнях забруднення територій немає.

Аргументом проти зміни категорії зацікавленими структурами висувається, зокрема, погіршення стану здоров'я населення. Але цьому явищу є багато причин, зок-

рема погіршення економічного та соціального становища. Фахівцями вважається, що переконливим прикладом не першорядності радіаційного фактора у самопочутті громадян є життєве самопочуття так званих "самоселів", які повернувшись до рідних домівок з дискомфортних для них місць переселення, відчувають себе краще, ніж ті, хто погано приживається на нових для них місцях. Особливо це стосується людей похилого віку.

Проти змін в чорнобильському законодавстві, що на-зрівають, надзвичайно активно виступають найбільш масові чорнобильські громадські організації. Одна з них "Союз Чорнобиль України", до якої входять близько 420 тисяч постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС. Він має 518 районних філій⁵⁶. Як наймасовіша громадська чорнобильська організація "Союз" співпрацює з державними структурами, лобіює свої інтереси у Верховній Раді.

Протягом всіх років свого існування ця організація намагалась самостійно вирішувати питання соціальної підтримки величезної кількості людей, що мали статус учасників ліквідації наслідків аварії, або постраждалих від неї, в тому числі й за рахунок підприємницької діяльності. За даними, наведеними членами "Союзу Чорнобиль" м. Дмитров Донецької області, у 1997р. лише дві організації – "Союз Чорнобиль України" та "Міжнародний Союз Чорнобиль" з підпорядкованими ним підприємствами, завезли на пільгових умовах в Україну з-за кордону різноманітних товарів на мільйони гривень. 500 тис. грн. залишено підприємствам та організаціям, які ці товари реалізовували. Це було зроблено з метою створення робочих місць, для підтримки інвалідів-чорнобильців. Але, підкреслюють чорнобильці з Дмитрова, ні допомоги, ні додаткових робочих місць на місцях ніхто не відчув⁵⁷. А от дискусій і боротьби навколо оподаткування цієї діяльності було достатньо. Наприклад, 1 лютого 1997р. Постановою Кабінету Міністрів №113 було затверджено перелік підприємств, що були

власністю Всеукраїнської громадської організації “Союз Чорнобиль України” та Міжнародної організації “Союз Чорнобиль” і мали пільги з оподаткування. Так, якщо відповідно до положень Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992р. “Про податок на добавлену вартість” та інших законодавчих актів фінансового характеру, пільги при оподаткуванні визначались для 28 підприємств “Союзу Чорнобиль України” та 4 – Міжнародного “Союзу Чорнобиль”, то вже 8 лютого 1997р. ця постанова втратила чинність (на підставі Постанови КМ №168 від 08.02.97), а постановою №390 від 24.04.97 – пільги в оподаткуванні цих підприємств було знову відновлено з внесенням деяких змін. Зокрема було скорочено кількість підприємств яким надавалися ці пільги. Проте, керівники чорнобильських організацій знали важелі впливу і були знайомі з коридорами влади. Тому, вже 1 жовтня 1997р. (в постанові №1085) перелік підприємств, засновниками яких були Всеукраїнська громадська організація “Союз Чорнобиль України” та Міжнародна організація “Союз Чорнобиль” і які мали пільги з оподаткування, було знову змінено – до нього було включено ще два підприємства.

В цілому, чорнобильські громадські організації, які дійсно намагались вирішити соціальні питання, або просто використовували можливості для вирішення власних проблем – дуже поширені. Так, станом на кінець 1999р. в Україні зареєстровано 47 Чорнобильських фондів та об'єднань. З них – 44 у Києві, 2 у Харкові, один у Білій Церкві. Тільки протягом другого півріччя 2000р. Міністерством юстиції України зареєстровано ряд українських та міжнародних благодійних фондів, серед яких: міжнародний благодійний фонд “Від серця до серця. Допомога дітям Чорнобиля”, міжнародна благодійна асоціація “Чорнобиль – діти Чорнобиля”, міжнародний благодійний фонд “Відлуння Чорнобиля”, Міжнародний гуманітарно-благодійний фонд інвалідів та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, міжнародний благодійний фонд

“Діти після Чорнобиля” та ще багато інших. Всього в переліку, опублікованому у “Віснику Чорнобиля” 7 жовтня 2000р. їх нараховувалося 33 назви, в тому числі 1 – в м. Мукачеве, 1 – в Дніпропетровську, 1 – у Вінниці, 1 – у Запоріжжі, а всі інші – у Києві.

І хоча протягом останніх років чорнобильські лідери неодноразово виводили людей на пікети та демонстрації, з вимогами до вищих державних установ забезпечити фінансування чорнобильських виплат у повному обсязі, фінансові можливості Уряду та реальний хід виплат від цього змінились небагато. Так, 10 жовтня 2000р. кілька тисяч постраждалих і ліквідаторів провели акцію протесту біля стін парламенту, вимагаючи врахувати рівень інфляції під час визначення бюджетних видатків на чорнобильські програми в 2001 році і забезпечити ці витрати на рівні, не нижчому, ніж у 2000 році, й передбачити кошти для погашення заборгованості з виплат чорнобильцям. При цьому мали місця гасла поновити виділення бюджетних коштів для адресної допомоги чорнобильцям саме через “Союз Чорнобиль України”⁵⁸. Тобто, чорнобильці вимагають від Уряду гарантованого забезпечення, а Уряд - шукає компромісу.

Робить внесок у цю справу і Верховна Рада України. Так, свого часу, коли МНС внесло свої пропозиції до Кабінету Міністрів України з приводу формування бюджету країни на 2000 рік, Всеукраїнська громадська організація “Союз Чорнобиль України”, турбуючись про соціальний захист постраждалих від наслідків чорнобильської катастрофи, приєдналась до його пропозицій залишити рівень матеріального забезпечення пільг на рівні 1997р., з урахуванням рівня інфляції та погашення заборгованості по соціальних виплатах, що виникли у 1998р. Сума заборгованості тоді склала понад 900 мільйонів гривень. Ними була висловлена думка про те, що сума у 2 мільярди 947 мільйонів гривень є мінімальною і необхідною для стабілізації матеріального становища громадян країни, постраждалих внаслідок Чорнобильсь-

кої катастрофи. “Союз Чорнобиль України” вважає, що виплати необхідно провести з врахуванням інфляційного процесу. Крім того, вважається необхідним надавати окрему адресну допомогу постраждалим, зокрема мало-забезпеченим сім'ям, чорнобильцям, що постраждали від стихійних лих, або кому необхідно зробити термінові важкі операції.

Таким чином, в умовах економічної кризи та фінансових зловживань і корупції, що вразила Україну, розподіл її суспільства на чорнобильців і ні, взяття державою на себе гарантування великого обсягу різних пільг та виплат, породили значну соціальну напругу.

Фінансове забезпечення чорнобильського законодавства як загальнодержавна соціально-економічна і політична проблема

Прийняті у 1991 році Закони України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” та “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи”, котрі зі змінами і доповненнями діють і зараз, дозволили законодавчо закріпити зони радіоактивного забруднення, залежно від ступеня можливого негативного впливу на здоров'я населення, визначити критерії на першочерговість відселення, створити контроль за безпечним споживанням, упорядкувати життя на забруднених територіях. Кожному постраждалому внаслідок катастрофи держава гарантувала надання пільг та компенсацій залежно від встановленої категорії.

На думку представника Президента України у Верховній Раді Романа Безсмертного, правова забезпеченість чорнобильців нашої країни – одна з найкращих на території СНД та і в світі взагалі з аналогічних проблем⁵⁹, чого не скажеш про фінансову.

Фінансове забезпечення прийнятих законів планува-лося виконувати за рахунок Державного бюджету тоді ще єдиної країни СРСР. Але з 1991р. всі ці виплати здійснюються з бюджету України, що є для неї непосильним тягарем. Так, за рахунок державного бюджету України витрати на всі завдання ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС становили (в цінах відповідних років, в млн. крб..) у 1991р. – 6206,0, 1992р. – 126588,4, у 1993 – 1966421, у 1994 – 23788400. У 1995 році – на ці цілі було витрачено 117481921 млн. крб.⁶⁰

За 9 років на соціальний захист громадян (компенсації, пільги, придбання ліків, оздоровлення, соціальний захист інвалідів і т.п.) витрачено 3,3 млрд. доларів США. Але в перспективі різко зростатиме потреба в коштах саме на ці цілі, оскільки до інвалідів Чорнобиля щорічно додаються 10 тис. осіб. В цілому за роки незалежності Україна на вирішення чорнобильських проблем вже витратила майже 5 мільярдів доларів США. На 2000 рік потреба в коштах на зазначені цілі становила 7,5 млрд. гривень, а виділити була можливість лише трохи більше 1,8 млрд.⁶¹ Тобто, тягар витрат, пов'язаних із ліквідацією Чорнобильської катастрофи, є одним із найтяжчих та найважливіших наслідків аварії на ЧАЕС.

Фінансування соціальних, науково-технічних та господарських програм та заходів, пов'язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальною підтримкою постраждалого населення – стало для молоді незалежної держави надзвичайно великою і складною проблемою. Щоб сприяти її вирішенню було прийнято низку законів України про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення. Зокрема, відповідне Положення було затверджене спільним наказом Мінчорнобиля та Мінфіну України від 2 грудня 1994р. №184/121. В подальшому принципи формування цього Фонду неодноразово переглядалися на державному рів-

ні. Неодноразово змінювався відсоток відрахувань до нього⁶².

Проте, необхідність накопичення коштів для вирішення проблеми фінансування широкого кола проблем спричинила прийняття у 1997р. закону "Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення", на виконання якого 30 березня 1998 Кабінет Міністрів затвердив Порядку зарахування збору до нього (постанова №396). У 1998 році, у зв'язку із прийняттям цієї постанови та визначенням нових джерел формування Фонду Законом України від 31 грудня 1998р. №378-XIV "Про Державний бюджет України на 1999 рік", положення 1994р. втратило чинність⁶³.

Проте, вже 10 лютого 2000р. Президент України підписав новий Закон "Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" в якому відзначалося, що фінансування видатків на заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальним захистом населення, провадиться за рахунок коштів Фонду та інших джерел, визначених законами України. Було прийнято принципове рішення про утворення Фонду у складі Державного бюджету України, на окремий рахунок якого мали зараховуватися кошти. У зв'язку з цим, порядок формування доходної частини і напрями використання Фонду визначаються законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Функції розпорядника коштів Фонду доручено виконувати Міністерству України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Кошти Фонду повинні витратитися виключно на фінансування заходів щодо ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, що передбачені законами України "Про статус і соціальний

захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” і “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” У зв’язку з цим перелік видатків на здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, що фінансуються з Фонду у відповідному році, мають затверджуватися Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік⁶⁴. 20 червня 2000р. (постанова КМ №987) до нього було внесено зміни, які стосувалися, зокрема, порядку використання коштів, порядку оплати витрат одержувачів - розпорядників коштів Фонду та оплати витрат розпорядників коштів за напрямами здійснення видатків Фонду. Крім того, в постанові йдеться про порядок надання пільг, виплати компенсацій та відшкодування підприємствам, установам та організаціям пов’язаних з цим видатків, та про контроль за своєчасним і повним перерахуванням збору до Фонду, цільовим використанням коштів та про відповідальність платників збору.

В ході впорядкування податкової політики, зокрема стосовно сплати збору до чорнобильського фонду, було ліквідовано несправедливість відносно інших категорій населення, коли обов’язковість цих платежів поширювалася й на підприємства (об’єднання) і організацій Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих. Відповідно до статті 6 Закону України “Про формування Фонду ” Кабінет Міністрів України своєю постановою від 6 листопада 1997р. №1240 затвердив перелік підприємств цих товариств, де інваліди становлять більш як 50 відсотків загальної чисельності працюючих в основному виробництві та які звільняються від сплати збору до нього. До цього переліку ввійшло 72 виробничих підприємства, 10 підприємств, що належать до соціально-культурної інфраструктури, центральна та 24 обласні організації УТОСа. Що ж стосується УТОГ, то від чорнобильського внеску було звільнено

60 виробничих підприємств, 26 обласних й центральне товариство та 3 підприємства соціально-культурної сфери.

Руйнування промислового потенціалу країни, корупція та вивезення капіталу за кордони держави спровокували несвоєчасні і неповні за обсягом надходження до Фонду, який був єдиним джерелом фінансування чорнобильських програм, що, в свою чергу зумовило зростання останніми роками заборгованості, як за фактично виконані роботи, так і по соціальних виплатах. Якщо на 1 січня 1996р. ця заборгованість становила 160,6 млн. грн., у тому числі з питань соціального захисту та забезпечення – 101,1 млн. грн., то через рік, на 1 січня 1997р. ці суми склали, відповідно, 310.0 та 207.5 млн. грн., а на 1.01.98р. – 457,8 та 315,7 млн. грн.⁶⁵ Тобто, щороку зростав дисбаланс між потребами у коштах та фактичним фінансуванням. Вкрай негативних тенденцій набув стан справ з надходженням обов'язкових платежів до державного і місцевого бюджетів, Пенсійного фонду і Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення. Станом на 1 липня 1998р. 105,3 тис. платників своєчасно не внесли до державного і місцевих бюджетів 5,9 млрд. грн., що становить майже 60% суми надходжень, передбачених на рік. Це призвело до загострення проблеми своєчасної виплати пенсій, інших соціальних виплат, до загострення заборгованості. Так, заборгованість громадянам, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, збільшилась з 315,7 млн. гривень на початок 1998р. до 408,9 млн. грн. на 1 липня цього ж року.

Відповідно до Указу Президента України від 18 червня 1998р. №656 було змінено ставки збору до Фонду і встановлено їх у розмірі 5%. Тому річні надходження очікувалися у розмірі не більше 1173,0 млн. грн., що мало становити 25,8% від потреби і 45,0% обсягів, передбачених держбюджетом. Тому основна увага щодо

фінансування чорнобильських програм йшла по пріоритетах, основним з яких була соціальна підтримка постраждалого населення. Так, якщо в цілому чорнобильські програми за половину 1998р. профінансовані на 64,0% від передбачених Держбюджетом, то соціальний захист – на 80.7%

Потреба в коштах на реалізацію чорнобильських програма 1998р. становила 4548,5 млн. грн., у тому числі на соціальний захист громадян, що постраждали – 3474,9 млн. грн. При цьому передбачалось, що в Держбюджеті на ці цілі буде виділено 2606 млн. грн., тобто 57,3% від вказаної потрібної суми, в т.ч. на соціальний захист 1953,5 млн. грн., тобто 56,2%

Проте, використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення не завжди було достатньо ефективним, що спричинило появу протокольного рішення Кабінету Міністрів України від 9 липня 1998р. №28 “Про стан використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення” де ставилося завдання їх більш ефективного та раціонального використання та дотримання адресності⁶⁶.

Намагаючись вплинути на ситуацію, Кабінет Міністрів України 11 серпня 1998р. прийняв постанову “Про стан і додаткові заходи щодо виплати пенсій, погашення заборгованості з обов’язкових платежів до державного та місцевого бюджетів, недоїмки до Пенсійного фонду і Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”, якою суворо попередив про персональні відповідальність керівника Державної податкової адміністрації, визнав незадовільною роботу ряду керівників обласних державних адміністрація, прийняв рішення про звільнення значної кількості адміністративних керівників районного рівня та розірвання контрактних відносин з керівниками ряду підприємств – злісних неплатників. Бу-

ло вжито й ряд інших кроків, спрямованих на наповнення фондів⁶⁷.

Протягом 1999р. вдалося забезпечити надходження до Фонду 1 млрд. 11,5 млн. грн. чим було досягнуто реальне фінансування майже в 1 млрд. грн. Капітальні вкладення в сумі 71,1 млн. грн. забезпечили введення житла для потерпілих в запланованому обсязі, а також лікарняних закладів і шкіл, які за своїм дизайном не поступаються перед кращими столичними школами⁶⁸.

МНС запровадив нову форму взаємодії з регіонами - на підставі двосторонніх протоколів. Для початку було обрано найбільш складні області Житомирську, Чернігівську, Київську і Полтавську. На черзі підписання протоколів з Рівненською та Волинською областями і з Києвом. Суть нових відносин полягає в тому, що у протоколах чітко визначається що робить облдержадміністрація, а що Міністерство. Такий підхід вже дає позитивні результати. Так, завдяки реалізації рішень спільного протоколу, в Житомирській області позитивно вирішується питання збільшення річних обсягів фінансування для придбання та будівництва житла, покращилось фінансування видатків на оздоровлення дітей та дорослих, оплата праці медпрацівників та вчителів, які працюють у другій зоні за контрактною системою⁶⁹.

Проте, через недостатнє фінансування, вирішення важливих складових чорнобильських програм ускладнювалося. Так, на будівництво житла постраждалих громадян у 1999р. було спрямовано лише 19,4 млн. грн. (побудовано 430 квартир), а не 166,2 млн. грн., як передбачалося. Решта матеріальних активів та зобов'язань перебуває в учасників взаємозаліків чи посередників, або вкладена у незавершене будівництво і не використовується для реалізації Чорнобильської будівельної програми. За рахунок коштів чорнобильського Фонду фінансувалося забезпечення житлом переселенців із радіоактивно забруднених територій та поліпшення житлових умов громадян, віднесених до категорії постраждалих, шляхом при-

дбання та закінчення будівництва недобудованого (високого ступеня готовності) житла, а також шляхом придбання житла, яке перебуває у приватній власності громадян, та відшкодуванням за самостійне придбання або побудоване житло, у тому числі у житлово-будівельному кооперативі, згідно з нормами, передбаченими законодавством ⁷⁰. Створення постраждалому населенню повноцінних умов життя; забезпечення житлом інвалідів – ліквідаторів аварії було серед основних завдань Національної програми з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи на 1997 – 2000 роки.

Були проблеми і з фінансуванням медичного забезпечення постраждалого населення. Про його рівень свідчать, зокрема, наступні дані: у 1994 році на 3139 тис. осіб було потрібно 290 млн. грн., а фактично було профінансовано 2,78 млн. грн.; 1995 року на 3140 тис. осіб було потрібно 290,1 млн. грн., а одержано 33,73 млн. грн.; 1996 рік – на 3 млн. 200 тис. постраждалих було потрібно 295,6 млн. грн., а було одержано 34,8. 1997 року при збільшенні загальної кількості постраждалих майже на 30 тис. і відповідно, збільшенні потреби в коштах на їх забезпечення, сума коштів фактично профінансованих – різко зменшилась: замість 296,9 млн. грн., було одержано 15,29 млн. Протягом 1998 – 1999 років, при збільшенні кількості постраждалих більше ніж на 200 тис. осіб, фактично профінансовані суми становили, відповідно, 19,26 та 26,84 млн. грн.

Тобто передбачалось в ідеалі, що на одного постраждалого в рік має витратитися майже 92,38 тис. грн. Реальність же була дуже далекою від ідеальної моделі. Тому, як відзначив віце-прем'єр-міністр України М.Гладій на засіданні колегії МНС, аналіз стану виконання чорнобильських програм викликає ряд питань. Одне з них, зокрема, стосується ситуації, коли при збільшенні коштів у чорнобильському фонді у 1999р. на 200 млн. гривень, заборгованість по всіх розділах програми збільшилась. Це, звичайно, дало підставу зробити висновок про

недостатню ефективність використання коштів зазначеного Фонду⁷¹.

У зв'язку з труднощами, які склались у 1998 – 2000 рр. із наповненням Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильська катастрофа та соціального захисту населення, виникла необхідність визначити пріоритетні напрямки фінансування до яких віднесено: харчування, лікування й оздоровлення потерпілих дітей, лікування та оздоровлення й виплата щомісячних грошових компенсацій постраждалим дорослим, виплата пенсій і допомога інвалідам (дорослим і дітям), сім'ям, у яких є потерпілі діти⁷². Цей підхід було до певної міри реалізовано 1999р., коли основними стали витрати на соціальну підтримку постраждалого населення. Так, за розрахунками, на чорнобильські програми на рік треба було 4,4 млрд. грн., а Державним бюджетом було передбачено лише 1,3 – тобто на рівні 29,7% від потреби. При цьому, питома вага видатків на соціальний захист у загальних обсягах видатків склала 77,5%.

На соціальний захист у 2000р. держбюджетом передбачалось 1574,2 млн. грн., що на 40,7 відсотка більше, ніж у 1999р. Станом на 1 жовтня 2000р. соціальний захист профінансовано у сумі 1102,4 млн. гривень, у тому числі на надання пільг із пенсійного забезпечення – 404,6 млн. грн., або на 100% від плану 9 місяців. Питома вага видатків на соціальний захист у загальному обсязі витрат на мінімізацію наслідків чорнобильської катастрофи щорічно зростає, і в 2000 році склала 86,7%⁷³.

Проте, є конкретні напрямки проблеми, де ситуація не така оптимістична. Так, з початку 2000р. не виділялись кошти на спеціальну медичну допомогу ні з Чорнобильського фонду, ні з місцевих бюджетів. Сотням чорнобильців було відмовлено в оперативній медичній допомозі, термінових хірургічних втручаннях. Складна ситуація із забезпеченням безкоштовними ліками з амбулаторного лікування. Протягом січня – лютого кошти

йшли не на придбання санаторно-курортних путівок, а на погашення боргів минулих років.

На думку представника Президента України у Верховній Раді Романа Безсмертного, чорнобильський фінансовий ресурс реалізовується десь на 30 відсотків від потреб. Обсяг фінансування чорнобильських програм щорічно падав не тільки у передбачених законодавством планах, а і в реальних коштах, тому, що бюджет по цих видатках виконувався не більше ніж на 60%. Динаміка спаду проглядається протягом останніх років. Це було спричинено і переглядом бази утворення фонду фінансування й самого чорнобильського фонду, й державного бюджету⁷⁴. Крім того, на думку лідерів чорнобильських громадських організацій, у бюджеті на 2000 рік, зокрема у чорнобильському фонді, з якого фінансуються і соціальні і технічні програми, відсутній чіткий механізм фінансування. Зокрема, у 38-й статті Закону “Про Чорнобильський державний фонд” йдеться про першочергове фінансування на соціальний захист населення. Однак, сюди чомусь не входить спеціальна медична допомога, програма переселення і будівництва житла для інвалідів, заходи щодо зони відчуження. На їх думку весь Чорнобильський фонд в обсязі 1 млрд. 812 млн. грн. повинен фінансуватися в першу чергу.

Як вже відзначалося, Постановою Кабінету Міністрів від 20 червня 2000р. №987 “Про порядок використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення” передбачається, що кошти Фонду повинні витрачатися лише виключно на фінансування заходів з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення відповідно до законодавства, а перелік видатків на їх здійснення затверджується Законом України про Державний бюджет на відповідний рік. Тому, щоб уникнути нецільового використання коштів Фонду, та з метою забезпечення попереднього контролю за їх витрачанням, документи, що під-

тверджують необхідність проведення оплати рахунка, мають перевірятися щодо доцільності та ефективності витрат⁷⁵.

За рахунок коштів чорнобильського фонду провадиться також оплата витрат на фінансування цільових чорнобильських програм, серед яких значний обсяг посідають програми соціальної спрямованості, такі як екологічне оздоровлення середовища, розвиток сфери народної освіти, культури, соціально-психологічних служб, центрів інформування громадськості, створення системи інформації, міжнародне співробітництво та підготовка кадрів.

Проектом Державного бюджету України на 2001 рік передбачено 1812,9 млн. грн. на видатки, пов'язані з ЛНА та соціальним захистом населення - на рівні 2000р. Докладаються зусилля щодо погашення існуючої заборгованості, яка станом на 1 липня 2000р. склала 990 млн. грн., з них по соціальному захисту населення - 927,9 млн. грн. На її погашення спрямовується до 40 відсотків коштів від планових видатків поточного року.

Проте, недосконалості законодавства відкривають можливості фінансових зловживань для непорядних працівників державних чорнобильських структур. Тому, як відзначалося на засіданні Колегії МНС, назріла необхідність розставити крапки над "і" знявши машкару зі злочинів та зловживань, пов'язаних з чорнобильськими багатоповерховими проблемами, перекрити будь-які лазівки для "любителів" зловживань⁷⁶. А вони поширені не лише в незалежній Україні. Ще 11 грудня 1991р. В.Яворівський у своїй доповіді на сесії Верховної Ради України говорив, зокрема, про необхідність дати вичерпну політичну оцінку мільярдного марнотратства - проаналізувати діяльність таких організацій, як НВО "Прип'ять", "Спецатом", які проїли мільярди народних карбованців, практично майже не виконавши своїх функцій. Підпорядкованість Мініатоменергопрому, повна

безконтрольність з його боку призвели до того, що в зоні перебувала невинувато велика кількість людей, спожитих “довгим карбованцем”, а керівництво “Прип’яті”, наприклад, виписувало собі великі премії, як, наприклад, за “вдале прийняття” експертів МАГАТЕ, які тоді, на початку чорнобильської ери, позбавили Україну допомоги з боку ООН ⁷⁷.

У зв’язку з перевантаженням державного бюджету та змінами в рівнях радіаційного забруднення, зумовленими природними процесами, почався пошук шляхів змін фінансування чорнобильських виплат, зокрема посилення адресності при виплаті компенсацій та наданні пільг особам з реалізованим ризиком. У зв’язку з цим йдеться, як вже відзначалось, також і про перегляд меж зон радіоактивного забруднення. При цьому відбувається зіткнення позицій чорнобильців та Уряду. Так, було представлено закон про використання державного чорнобильського фонду підготовлений в редакції народних депутатів Юрія Самойленка та Володимира Яценка, який відбивав іншу позицію і підхід до проблеми, ніж проект бюджету на 2000 рік запропонований Мінфіном. Заперечення чорнобильців викликала стаття 31, що припиняла дію ряду положень Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” Хоча на думку віце-прем’єр-міністра України М.Гладія, висловленій на розширеному засіданні колегії МНС 28-29 січня 2000р., необхідно терміново внести пропозиції щодо тимчасового призупинення чи відміни дії окремих положень цього Закону щодо надання пільг та виплати компенсацій, що безпосередньо не пов’язані з втратами здоров’я постраждалим населенням.

Щоб уникнути конфронтації з громадськістю, МНС спільно з відповідними управліннями Житомирської та Київської обласних держадміністрацій підготували проекти змін і доповнень до цього Закону, в тому числі до статей: 3 – (зняття обмежень на в’їзд і проживання в 3 зоні); 20 – (знято терміни забезпечення житлом інва-

лідів); 32 – (звільнення від податків при купівлі житла); 35 – (компенсація за втрачене нерухоме майно та врегулювання її надання); 68 – (зняття пільг з тих, хто отримав житло і не виїхав).

МНС виступає з пропозицією відновити дію положень Закону України “Про статус і соціальний захист громадян...”, у частині надання пільг і компенсацій, визначених у статті 62 Закону України “Про Державний бюджет України на 2000 рік”, для громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильська катастрофа, віднесених до категорії 2, та сімей померлих громадян, смерть яких пов’язана з Чорнобильською катастрофою.

Однією з найбільших проблем, породжених Чорнобильською катастрофою, став правовий режим територій що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Вперше це питання було предметом обговорення у 1991р., коли було прийнято відповідний закон, який, втім, виявився недосконалим, вимагав уточнень, що й робилося у 1992, 93, 96 та 1997 роках⁷⁸. Проте, й після багатьох уточнень, зроблених на 4 квітня 1997р., це питання продовжувало викликати багато нарікань і породжувало дискусії у зв’язку з різним баченням цих питань різними фахівцями. А тим часом збереження стану, що склався, як вже відзначалося, накладає великі навантаження на Державний бюджет.

Закриття ЧАЕС та його соціально-економічні наслідки.

Ще однією надзвичайно складною соціально-економічною та політичною проблемою, що постала перед Україною, була необхідність закриття Чорнобильської атомної електростанції, продиктована рядом об’єктивних та суб’єктивних обставин, та витікаючи з цього кроку наслідки. Підходи до складної комплексної проблеми виведення з експлуатації об’єкта атомної енергетики, досвід розв’язання якої відсутній не тільки в українських спеціалістів, розроблялися протягом кількох років.

Питаннями комплексного вирішення проблем Чорнобильської АЕС була покликана займатися відповідна Урядова Комісія, створена розпорядженням Президента України від 15 листопада 1995 року, яку було змінено 19 грудня 1996 року⁷⁹. Його ж розпорядженнями від 24 лютого 1998 року (№41), від 27 квітня 1999 року (№89) та від 2 вересня 1999 року (№206), змінювався склад Комісії. Проте, всі ці рішення втратили свою чинність 3 квітня 2000 року.

Колосальна проблема, що постала перед Україною виведення з експлуатації ЧАЕС, перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, гарантування соціального благополуччя місту енергетиків – Славутичу, роботи з утримання Зони відчуження – потребує величезних зусиль і витрат, як фінансових так і суто політичних й інтелектуальних. Щоб вирішити всі завдання, що постали перед країною у цій сфері потрібне об'єднання зусиль багатьох висококваліфікованих спеціалістів. Спробою такого об'єднання і стало створення Указом Президента від 3 квітня 2000р. (№557), з уточненням, внесеним 26 липня 2000р. (Указ №921), Міжвідомчої комісії з комплексного вирішення проблем Чорнобильської АЕС.

Передбачається, що основними завданнями Комісії є визначення основних напрямів вирішення означених проблем, організація взаємодії міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у виконанні ними завдань, що виникатимуть, підготовка і внесення Президентові України та Кабінету Міністрів України відповідних пропозицій, координація діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів щодо усунення негативних соціальних наслідків закриття Чорнобильської АЕС для персоналу станції та населення міста Славутича та розробка пропозицій щодо компенсації енергопотужностей, втрачених у зв'язку із її закриттям. Крім того, цій комісії доручено підготовку і внесення Кабінету Міністрів України пропозицій щодо

джерел фінансування та матеріально-технічного забезпечення здійснення заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із закриттям станції та залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Для виконання великого кола складних завдань, доручених Президентом, членам цієї Комісії надано право одержувати від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для її роботи; заслуховувати на своїх засіданнях інформацію керівників міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади; залучати для участі у своїй роботі спеціалістів, провідних вчених, фахівців-практиків, а також представників іноземних держав; утворювати тимчасові та постійні робочі групи для підготовки проектів нормативно-правових актів, технічної документації, а також проведення наукових досліджень та експертних висновків. Рішення Комісії, прийняті у межах її компетенції, є обов'язковими для виконання міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Одним з основоположних документів, що зумовлювали кроки, спрямовані на вирішення долі ЧАЕС, був Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і урядами країн "великої сімки" та Комісією Європейського Співтовариства щодо закриття Чорнобильської АЕС від 20 грудня 1995р. У зв'язку з його підписанням вимагали врегулювання багато проблем, що виникали під час експлуатації та дострокового зняття з експлуатації енергоблоків ЧАЕС, вирішення завдань перетворення її зруйнованого четвертого енергоблоку на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу станції, особливості оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, здійснення діяльності яких пов'язане з цим. Тому 11 грудня 1998р. було підписано Закон України "Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та пе-

ретворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему” Він спрямований на розвиток правових засад розв’язання цих практичних завдань; врегулювання нормативної бази соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС; встановлення особливостей правового режиму використання міжнародної технічної допомоги, яка надається на безоплатній і безповоротній основі для цих цілей, та встановлення особливого режиму оподаткування суб’єктів підприємницької діяльності в адміністративно - територіальних межах міста Славутич⁸⁰.

Відповідно до статті 5 цього Закону, Уряд України 29 березня 2000р. прийняв Постанову №598 “Про дострокове припинення експлуатації енергоблоку №3 та остаточне закриття Чорнобильської АЕС” В ній вказувалось, що вважається за доцільне дострокове припинення експлуатації енергоблоку №3 Чорнобильської АЕС до кінця 2000 року.

На виконання цієї Постанови було розроблено Комплексну програму зняття ЧАЕС з експлуатації. Основною метою даної Програми стала інтеграція запланованих та визначення перспективних заходів, пов’язаних з закриттям станції та соціальним захистом персоналу станції, що звільнюється, а також їх фінансова оцінка. Основними її напрямками було виведення з експлуатації енергоблоків, перетворення “Укриття” на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС, більшість якого мешкає в місті енергетиків – Славутич⁸¹.

Фінансування всіх цих робіт здійснюється за рахунок Державного бюджету України, коштів експлуатуючої організації, а також міжнародної технічної допомоги та добровільних внесків юридичних або фізичних осіб. Так само має здійснюватися фінансування робіт з перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему за винятком коштів експлуатуючої організації, й додатково – за рахунок Фонду для здійснення заходів щодо

ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення. При цьому, міжнародна технічна допомога, яка надавалась на безоплатній і безповоротній основі для експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації, перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС, підлягає особливому режиму оподаткування, й може використовуватися лише за цільовим призначенням.

Щоб упередити можливе нецільове її використання було прийнято рішення, що в разі порушення цього положення одержувач міжнародної технічної допомоги зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання, а також сплатити пеню, нараховану на суму отриманих пільг, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення зобов'язань, та за період від дати отримання пільг до дати збільшення зобов'язань у встановленому законодавством порядку.

На період виконання робіт щодо підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему звільняються від оподаткування операції, які виконуються за кошти міжнародної технічної допомоги, що надається на безоплатній та безповоротній основі⁸².

Всі ці заходи мали сприяти вирішенню соціально-економічних проблем міста – супутника ЧАЕС - Славутича, у якому живе 26 тис. чоловік. Серед них 6 тис. тих, хто безпосередньо працює на станції та об'єкті "Укриття" та члени їх родин, хоча така кількість працюючих на станції є більшою за нормативну, та у багатьох фахівців викликає здивування та нерозуміння⁸³.

Місто, побудоване і заселене в кінці 80 років, пишлося й пишається тим, що кількість народжень тут у 2 – 2,5 рази перевищує кількість смертей. За 14 років

існування міста було й таке, коли народжуваність перевищувала смертність у 3 – 4 рази. Це обумовлювалось не тільки тим, що середній вік його мешканців становив 29 років, а й високим рівнем соціальної інфраструктури міста. Пік укладання шлюбів припав у Славутичі на 1991-93 роки, коли їх реєструвалося щорічно 250-300. З часу відкриття у Славутичі пологового будинку (27 червня 1989р.) на світ з'явилося більше як 4000 новонароджених. Першого вересня 2000 року за шкільні парти славутицьких шкіл сіло 595 першокласників. Кількість випускників шкіл з кожним роком збільшується. Невдовзі ця цифра досягне 700 чоловік на рік, що, звичайно, викличе значну соціальну напругу. Піклуванням про перспективу цієї молоді, що готується увійти в самостійне життя, й обумовлене відкриття у Славутичі лицею – багатопрофільного навчально-виховного закладу, та започаткування вищої освіти в місті – заснування Славутиського навчального центру Чернігівського державного інституту економіки і управління Міністерства освіти і науки України⁸⁴.

Взагалі, за роки існування Славутича, в ньому сформувався свій спосіб життя, відмінний від інших подібних міст. Зокрема, це місто відоме своїми яскравими видовищними мистецькими акціями, на які витрачалися значні кошти (згадаємо приліт відомої французької співачки). Проводяться тут і Міжнародні фестивалі дитячої творчості, телебачення та преси “Золота осінь Славутича”. У 2000р., в рамках Міжнародного року культури миру, проголошеного ООН, він проходив вже всьоме. Девіз фестивалю залишається незмінним протягом всіх років – “Хочу бачити світ щасливим”

Звичайно красиве життя славутчан коштувало досить дорого. На утримання міста йшли більше 40 млн. гривень з прибутків ЧАЕС. Тому, серед соціальних наслідків закриття станції, крім зупинки товарного виробництва високорентабельної продукції - електроенергії, й втрати в 2001р. 2914 високооплачуваних робочих місць, ще й

втрата джерела фінансового утримання соціальної сфери та формування місцевого бюджету; втрата можливості спонсорства для ветеранів, пенсіонерів, влаштування культурних заходів⁸⁵. Тому одним з аргументів проти її виведення з експлуатації висувався факт, що якби ЧАЕС допрацювала всі свої ресурси, то Україна б мала 2 млрд. гривень прибутку і не було б проблем у мешканців Славутича. А плани щодо її закриття привели до того, що в Славутичі, де мешкає більшість працівників станції, почало наростати соціальне напруження. Загроза масового безробіття, перед якою опинився багаточисельний колектив працюючих, породила необхідність пошуку шляху виходу з ситуації, що складалась. Одним з можливих шляхів вирішення цієї проблеми стали зусилля, спрямовані на створення у місті вільної економічної зони, як можливості його економічного розвитку та з метою створення нових робочих місць для працевлаштування вивільненого персоналу. Цей статус місту було надано відповідно до Указу Президента України від 18 червня 1998р. №657 “Про спеціальну економічну зону “Славутич” та відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998р. №1166. Вона утворювалась на період до 1 січня 2010 року в адміністративних межах міста Славутича Київської області. Датою створення цієї зони вважається день державної реєстрації Адміністрації спеціальної економічної зони “Славутич”⁸⁶.

В розвиток цього рішення 18 січня 1999р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову №64 “Про заходи у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони “Славутич”, якою передбачалось створення державного підприємства “Адміністрація спеціальної економічної зони “Славутич”, спостережної ради спеціальної економічної зони “Славутич” та реєстрація її суб’єктів.

Адміністрація створювалась для управління цією спеціальною зоною з метою розв’язання проблеми зайнятості працівників Чорнобильської АЕС, вивільнюваних у зв’язку з достроковим виведенням її блоків із експлуата-

ції; створення і розвитку виробничої та невиробничої інфраструктури; розвитку підприємництва і створення умов для реалізації інвестиційних проектів; відпрацювання моделі розвитку моноіндустріального міста в умовах ринкової економіки та практичної реалізації сучасних економічних механізмів і методів господарювання; забезпечення практичного використання передових вітчизняних і зарубіжних науково-технологічних розробок та винаходів; створення і розвитку високотехнологічних компенсуючих виробництв.

Передбачалось, що здійснюючи право повного господарського відання, Адміністрація володіє, користується і розпоряджається закріпленим майном, вчиняючи щодо нього будь-які дії, які не суперечать законодавству та її Статуту. При цьому великі фінансові та майнові права та повноваження надавалися голові Адміністрації.

Проте, постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 1999р. №1860, ці його постанови⁸⁷ було визнано недійсними. Замість них було прийнято рішення про порядок розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються на території спеціальної економічної зони “Славутич”, яким право їх затвердження замість Адміністрації зони надавалось виконкому Славутицької міської ради. При цьому передбачався досить складний механізм подання заявок та їх проходження. Кабінетом Міністрів також було затверджено і Порядок звільнення від обкладення ввізним митом і податком на додану вартість устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб'єктами спеціальної економічної зони “Славутич” для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційних проектів⁸⁸.

Надалі рівень рішення цього питання було піднято на новий щабель. Результатом розвитку Указу Президента та вдосконалення шляхів вирішення проблем звільнених працівників ЧАЕС та їх родин, що мешкають в Славутичі, стало прийняття у 1999р. Закону України “Про спе-

ціальну економічну зону "Славутич", який закріпив і розвинув раніше означені форми і методи вирішення цієї проблеми. За Законом метою створення СЕЗ "Славутич" стало залучення інвестицій для створення нових робочих місць у місті Славутич та забезпечення працевлаштування вивільнених працівників Чорнобильської АЕС, збільшення обсягів виробництва товарів (робіт) і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, а також впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання та розвитку її інфраструктури, поліпшення використання природних та трудових ресурсів.

Органами управління СЕЗ "Славутич" визначено Славутицьку міську раду, її виконавчий комітет у межах його повноважень, та спеціальний орган господарського розвитку і управління, утворений Славутицькою міською радою за участю окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на її території. При цьому було чітко визначено повноваження її та її виконавчого комітету щодо управління зоною, та повноваження створеного органу господарського розвитку і управління нею, яким є юридична особа, утворена Славутицькою міською радою. Проте, вважати це положення досконалим очевидно неможливо, оскільки статут цього органу мала затверджувати сама ж Славутицька міськрада, що не могло не відкрити канали для певних недосконалостей.

Серед ряду умов проведення підприємницької діяльності на території СЕЗ, що передбачались, була й така важлива, як звільнення її суб'єктів від обкладання податком на додану вартість на період реалізації інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років, та звільнення від оподаткування операцій з ввезення (пересилання) за визначеним переліком та порядком, на територію СЕЗ "Славутич", її суб'єктами, для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів: устаткування, обладнання, комплектуючих до них, транспортних засобів⁸⁹ Крім того, до 1 січня

2004 року звільняються від оподаткування операції з ввезення (пересилання) на митну територію України товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання), які використовуватимуться для розвитку виробництва та створення нових робочих місць у місті Славутич. До того ж, у перші два роки повністю, а на наступні три роки на 50 відсотків звільняється від оподаткування прибуток суб'єктів господарської діяльності в адміністративно-територіальних межах міста Славутич, зареєстрованих у встановленому законодавством порядку до 30 грудня 2001 року, якщо ці кошти використовуватимуться виключно на створення нових робочих місць, розвиток виробництва та реструктуризацію економіки міста Славутич. Проте, на думку автора, є в рішенні цієї проблеми шпарина, яка відкриває можливості для зловживань: передбачено, що право затвердження переліку суб'єктів господарської діяльності, яким надається можливість користування особливим режимом оподаткування, знову ж таки надається виконавчому комітету Славутицької міської ради⁹⁰.

У зв'язку з вирішенням питання про надання податкових пільг підприємцям Славутича, Державною податковою адміністрацією 29 березня 1999р. було також затверджено порядок формування та цільового використання коштів, отриманих від надання їм податкових пільг. Проте, вже 22 липня 1999р. до нього було внесено зміни.

Вирішенням соціальних питань Славутича займається й Європейська Рада, в рамках Меморандуму про взаєморозуміння (МПВ) між Урядом України, країн "великої сімки" й Європейської Комісії, підписаного в грудні 1995 року. Нею розроблено й реалізовано проект TACIS "Пом'якшення соціальних наслідків закриття ЧАЕС" (EDUR9804)⁹¹. Його цілі та завдання реалізує консорціум, до складу якого входять три компанії: SGN (Франція), яка очолює консорціум, CEGOS (Франція), та EWN (Німеччина). В якості місцевого субпідрядника

обрано Славутицьку лабораторію міжнародних досліджень та технологій. Проте, безпосереднє залучення підприємств Славутича до реалізації можливих проектів МПВ, на думку його представника, все ще являють проблему. Тому організуються зустрічі всіх зацікавлених сторін з метою інформування про потреби та вимоги проектів, а також можливостях підприємств міста. Завдячуючи комплексному підходу, працівники проекту намагаються разом з міською владою координувати напрямки діяльності, що фінансуються в межах інших міжнародних проектів, спрямованих на пом'якшення соціальних наслідків закриття ЧАЕС, з метою уникнення дублювання зусиль та максимально ефективного використання коштів⁹². Створено координаційну раду з реалізації проекту TACIS "Допомога у пом'якшенні соціальних наслідків закриття Чорнобильської АЕС", визначено основні напрями її діяльності. Керівником проекту є Андреас Шон⁹³.

Крім того, активну участь у розв'язанні проблем Славутича бере Міністерство праці США. Його зусилля базуються на успішному досвіді реалізації в Центральній і Східній Європі регулюючої моделі, компонентами якої є: швидке реагування при врегулюванні трудового питання – планування, організація й сприяння при переведенні працівників на нові робочі місця; економічне оновлення соціальних груп – стимулювання місцевих зусиль з економічного розвитку та створенню нових робочих місць в соціальних групах, постраждалих при реорганізації підприємств; конкуренція підприємств, що передбачає збереження і зміцнення тих, що залишилися; фінансові ресурси – тобто забезпечення коштів на виконання регулюючих компонентів для трудящих, соціальних груп та підприємств.

Передбачається, що ця регулююча модель буде адаптована до потреб Славутича, мешканці якого сподіваються, що інноваційний підхід з надання допомоги трудящим і соціальним групам в реструктуризації та закритті

підприємств та стимулюванні економічного зростання, запропонований Департаментом Праці США дозволить перебудувати економічну базу й активізувати участь громадян в заходах, спрямованих на розвиток місцевої економіки. США було запропоновано також програму перепідготовки українських робітників під управлінням Департаменту праці США⁹⁴.

Соціальні проблеми, що виникають у зв'язку з закриттям ЧАЕС не залишили байдужими енергетиків США. Напередодні липневої 2000 року конференції країн-донорів Чорнобильського фонду у Берліні, 10 профспілкових організацій США та генеральний секретар Міжнародної Федерації профспілок хіміків, енергетиків і різноробочих (ICEM) підписали звернення до Президента США Б.Клінтона, провідною думкою якого стала необхідність захистити майбутнє працівників ЧАЕС, їх родин та мешканців Славутича. "Люди, які врятували світ від атомної загрози, заслуговують на підтримку і добру участь усієї міжнародної спільноти" – підкреслювалось в ньому.

Профспілкові діячі США висловили в своєму листі стурбованість тим, що на середину 2000р. фінансування соціального плану для створення альтернативної зайнятості чорнобильським працівникам та забезпечення життєздатного майбутнього міста Славутича ще не було здійснено. Це зобов'язання приймалось ще 20 грудня 1995 року в Меморандумі про взаєморозуміння, підписаному в Оттаві урядом України, Європейським Союзом та урядами країн "Великої сімки" А "План" на 58 стор. тексту було підготовлено у 1997р. експертами США, Європейського Союзу й України. Соціальний План вимагає додаткових зобов'язань "В 7" та ЄБРР від 50 до 100 млн. дол. США⁹⁵.

Вирішення соціальних проблем Чорнобильської АЕС і Славутича передбачалось і в Плані дій, який було розроблено у зв'язку з перспективою виведення з експлуатації всіх енергоблоків станції. Цей План – результат

міжнародного співробітництва експертів Європейського Союзу, України і США. В ньому викладено питання формування стратегії диверсифікації економіки і створення в місті нових робочих місць для персоналу, що вивільняється⁹⁶.

Розроблені плани вже почали частково реалізовуватися. Так, станом на середину 2000р. у Славутичі створено Агентство з розвитку бізнесу, головною метою якого є методична і практична допомога суб'єктам малого підприємництва. Тільки за 6 місяців до нього звернулося 288 чоловік. З 19 зареєстрованих у СЕЗ інвестиційних проектів, 10 – розроблено Агентством. Та, незважаючи на активні дії адміністрації міста, питання кредитування малого та середнього бізнесу в місті, на кінець 2000р. залишилося не вирішеним⁹⁷.

Враховуючи, що в справі залучення можливих інвесторів велике значення має їх попередня поінформованість, місцева влада, Адміністрація СЕЗ докладають зусилля до розширення інформаційного поля, в якому вона працює: створена своя сторінка в Internet, розширюється рекламна діяльність, спрямована на доведення до зацікавленого загалу її привабливих сторін, а саме: високого освітнього рівня населення; розвинутої інфраструктура міста, в т.ч. транспортної; вигідного географічного положення; державних гарантій правового режиму інвестування на термін до 2020 року та відсутність корупції⁹⁸.

Зусилля, що докладаються, принесли початкові скромні результати.

Станом на середину 2000р. в Славутичі йшла робота по 14 проектах. Серед них – “Відродження Полісся” (завод з виготовлення металокерамічної черепиці), “Славутич” і “Нікор” (на базі фабрики напівфабрикатів розгортається виробництво хлібобулочних, кондитерських, м'ясних, рибних виробів та інших продуктів харчування); підприємство “Абрис” (розробка та виробництво елементів та пристроїв для керування лазерним випромі-

нюванням на основі акустооптичних ефектів, а також оригінальних лазерних приладів для різних галузей медицини, науки та промисловості). За проектом "Перспектива" фабрика канцелярських товарів "Датекс папір" почала виробляти скріпки, які складають конкуренцію подібній продукції з Польщі та Китаю. Серед нових підприємств Славутича також мале приватне підприємство АЗС "Транснафтопродукт". А оскільки для проектів, що виконуватимуться в економічній зоні Славутича, передбачено звільнення від багатьох платежів, ці податкові пільги мають сприяти створенню нових робочих місць і розвиткові місцевої економіки⁹⁹. В цілому, станом на 1 вересня 2000р. Адміністрацією СЕЗ "Славутич" зареєстровано 18 суб'єктів зони з інвестиційними проектами загальною кошторисною вартістю 25395,7 тис. дол. США. В ході їх реалізації передбачається створення понад 1601 нових робочих місць¹⁰⁰.

З 1997р. в місті активно діє Славутицьке відділення Міжнародного Чорнобильського центру, яке було створено за сприяння ЧАЕС, місцевих органів влади, Департаменту енергетики США, PNNL, Чорнобильського центру з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології. Вся його діяльність, поряд з технічним та науковим значенням, має за пріоритетну мету підтримку інфраструктури Славутича та створення в ньому нових робочих місць, оскільки відділення залучає для роботи мешканців міста і наповнює місцевий бюджет¹⁰¹.

Проте, ситуація у Славутичі не позбавлена і недоліків. Так, на 2000-й рік в місті існувало кілька організацій які, працюючи під керівництвом міської адміністрації чи ЧАЕС, дублюють роботу з розвитку бізнесу (наприклад, бізнес-інкубатор) та розвитку трудових ресурсів (різні центри навчання).

Особливу соціальну актуальність у зв'язку з закриттям ЧАЕС та перетвореннями на "Об'єкті "Укриття", набувають заходи, спрямовані на збереження здоров'я їх персоналу. Цим займаються ряд структур і, зокрема,

Науковий центр радіаційної медицини АМН України в Києві, Спеціалізована медико-санітарна частина №5 у Славутичі та ін. Проте, медико-санітарне забезпечення працюючих на промайданчику та населення Славутича потребує підвищення своєї значущості, раціональної організованості, сучасного оснащення та об'єднаної діяльності науки та практики ¹⁰².

На вирішення соціально-економічних проблем, що назурили у зв'язку з прийняттям рішення про остаточну дату закриття ЧАЕС, в березні 2000р. Мінтопенерго було доручено розробку Програми соціального захисту працівників ЧАЕС і жителів Славутича. Нею передбачалось, зокрема, що пріоритетом в забезпеченні соціальних гарантій робітникам ЧАЕС та мешканцям Славутича є створення умов для можливості їх працевлаштування у відповідності з їх кваліфікацією та гарантована оплата праці. Для цього в програмі передбачені такі напрямки, як управління людськими ресурсами, підготовка та перепідготовка працівників, створення компенсуючих робочих місць та соціальні гарантії. Кожен з цих напрямків має ряд своїх складових, таких як, наприклад, консультації й професійна підтримка працівників при створенні підприємств через Бізнес-інкубатор профспілкового комітету ЧАЕС та Агентство з розвитку бізнесу; створення близько 5000 нових робочих місць (передбачено перспективні напрямки створення робочих місць) та ін.

Необхідною умовою реалізації цієї програми її розробники вбачають політичну і фінансову підтримку всіх гілок влади в Україні та світового співтовариства, обумовлених солідарною відповідальністю за подолання негативних наслідків ядерної аварії 1986р. В такому випадку вдасться забезпечити соціальну стабільність в суспільстві та реальний соціальний захист працівників ЧАЕС та мешканців м. Славутича.

Крім Мінтопенерго, програму соціального захисту працівників Чорнобильської АЕС та жителів м.Славутича у зв'язку із зняттям з експлуатації станції, доручалось

розробити Міністерствам фінансів, охорони здоров'я, з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, разом з Міністерствами економіки й праці та соціальної політики. Крім того, Міністерству фінансів та Міністерству економіки доручалось передбачати у проектах Державного бюджету України на 2001 та наступні роки фінансування витрат, пов'язаних з підготовкою до зняття і зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС та соціальним захистом її працівників та жителів м.Славутича.

Проте, ситуація, що сформувалась навколо Славутича, викликає в українському суспільстві далеко неоднозначну оцінку. Крім бажання допомогти і зберегти Славутич, висловлюється й думка про роздратування, яке викликають плачі навколо нього. Питається, хіба в Україні нема інших міст, доля яких складається достатньо драматично. Хоча б в тому ж таки Донбасі, який в очікуванні масового закриття шахт почав відчувати себе абсолютно безперспективним?! Крім того, в ЗМІ з'являються публікації, які нагадують славутичанам шляхи вирішення подібних проблем на Заході, коли в часи бурхливого розвитку промисловості навколо місця, де починали видобувати якісь корисні копалини, виростало місто, а потім, коли їх запаси виснажувалися – люди просто кидали місто, яке вже нікому не потрібне¹⁰³.

В Україні, як і в будь якій іншій країні, є чимало малих міст – супутників великих виробництв, де загальна чисельність населення становить до 50 тис. чоловік. Спеціалізацію праці економічно активного населення в них визначають підприємства здебільшого однієї-двох профільюючих галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення. Проте, сучасний стан їх промислово-виробничого потенціалу є яскравим проявом кризи економіки і спаду виробництва у галузях та регіонах. До таких проблемних міст належить і місто енергетиків

ЧАЕС – Славутич. Соціальні проблеми, що виникають тут у зв'язку з закриттям ЧАЕС, та втратою основного джерела існування для його мешканців та коштів для утримання соціальної інфраструктури міста, дали поштовх до більш широкого погляду на цю проблему.

Результатом аналізу розвитку малих монофункціональних міст та з метою сприяння знеболення процесу їх розвитку, стало прийняття постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1999р. №1359-XIV “Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів” та Постанови Кабінету Міністрів від 17 березня 2000р. №521 “Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст”

Сьогодні в Україні малих міст з чисельністю населення до 10 тис. чоловік - 63; з населенням від 10 до 20 тис. чоловік - 157 міст та чисельністю від 20 до 50 тис. чоловік - 125 міст. Малі міста мають особливе значення для подальшого розвитку поселенської мережі та господарського комплексу України. В цілому в Україні нараховується 345 малих міст, в яких зосереджено 19 відсотків міського населення, з них з монопромисловою структурою виробництва - 122. Незважаючи на загальну тенденцію в Україні до зменшення кількості населення за період з 1991 до 1998 року, у малих містах спостерігається як позитивний природний приріст населення на 1,1 1,3 відсотка, так і значний приріст на 1,7 3,6 відсотка за рахунок міграції.

Передбачаючи надання державної підтримки малим монофункціональним депресивним містам, Уряд визначив напрями розвитку місцевих фінансів, формування ринку праці та забезпечення зайнятості населення та соціальний розвиток малих монофункціональних міст. Для фінансування соціальних програм, крім ресурсів місцевих бюджетів, планується виділяти також кошти з державного бюджету. Ставиться завдання для інвестування соціальної сфери вишукувати нетрадиційні джерела фінансування створювати фонди соціального захисту,

розвитку міст, підтримки малих підприємств, а також використовувати інвестиційні кошти, доходи від діяльності підприємств та використання майна, місцеві позики тощо. У містах, що володіють цінною історико-культурною спадщиною, вважається доцільним її економічне використання шляхом розвитку туризму, у містах курортах та туристичних центрах економічне використання рекреаційних ресурсів і т.д.

Постановою передбачено, що на першому етапі (до 2001 року) буде створено передумови для стабілізації соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст, започатковано активну структурну перебудову і перехід до позитивної динаміки економічних процесів.

Щодо працівників Чорнобильської АЕС, які вивільняються з роботи у зв'язку з достроковим її зняттям з експлуатації, то вони мають право на соціальне забезпечення та страхування на умовах і за нормами, передбаченими для працівників АЕС, протягом одного року після вивільнення; працевлаштування самостійно чи через службу зайнятості населення на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності у першочерговому порядку; користування закладами охорони здоров'я за попереднім місцем роботи¹⁰⁴.

Наближення 15 роковини трагічної події, розробка заходів, приурочених цій даті, стали приводом до аналізу соціально-економічної ситуації в країні, обумовленої довготриваючою дією її наслідків та вироблення стратегії подальшої боротьби з ними.

Керуючись взятими Україною зобов'язаннями щодо закриття ЧАЕС до 15 грудня 2000 року, виходячи із значущості цього кроку, продиктованого доброю волею і відповідальністю за долю людства у третьому тисячолітті, враховуючи важливість цієї події для світового співтовариства, Президент України підписав Указ "Про заходи, пов'язані з Актом закриття Чорнобильської атомної електростанції", яким було утворено Організаційний

комітет з підготовки та проведення заходів, пов'язаних з цією подією.

Закриття ЧАЕС стало давно очікуваним світовою спільнотою кроком, а тому й мало широкий міжнародний резонанс, хоча в середовищі атомників України та причетних до цієї сфери діяльності фахівців, він не одержав активної підтримки.

Одним із заходів, покликаних сприяти формуванню громадської думки з приводу закриття ЧАЕС, як в самій Україні, так і за її межами, стали міжнародні парламентські слухання, над організацією яких працювала спеціально створена Робоча група Верховної Ради України. Напередодні цих слухань, 4 грудня, відбулася поїздка їх учасників до ЧАЕС та міста Славутич, де було проведено круглий стіл на тему "Соціальні аспекти закриття ЧАЕС та проблеми подальшого безпечного існування станції".

Участь в парламентських слуханнях з проблем закриття ЧАЕС ще задовго до їх проведення підтвердили представники парламентів Австрії, Російської Федерації, Іспанії, Беларусі, Італії, ряду інших країн, а також представники Парламентської Асамблеї Ради Європи, Європейської Комісії, Європейського банку реконструкції та розвитку й послі ряду країн, акредитованих в Україні.

В міжнародних парламентських слуханнях у Верховній Раді України 5 грудня 2000р. взяли участь більше 40 представників зарубіжних парламентів, міжнародних фінансових інститутів, керівників міжнародних організацій, які займаються проблемами ядерної енергетики та ядерної безпеки. Після їх завершення було прийнято звернення до парламентарів та урядів країн світу, міжнародних урядових і неурядових організацій, світової спільноти – з закликом об'єднати зусилля в наданні подальшої допомоги Україні в розв'язанні проблем, які виникають у зв'язку з прийняттям історичного рішення щодо закриття ЧАЕС. Крім того, в цьому Зверненні ак-

центовано увагу на необхідності надання допомоги і підтримки постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС, для чого передбачено провести під егідою ООН конференцію країн – донорів та створити Міжнародний чорнобильський фонд допомоги постраждалим¹⁰⁵.

В заходах з нагоди зупинки Чорнобильської АЕС взяли участь Прем'єр-міністр Росії Михайло Касьянов, Біларусі – Володимир Єрмошин, Грузії – Георгій Арсенішвілі, а також Міністр енергетики США Вільям Річардсон, державний Міністр ФРН Фольмер, голова Бюро національної безпеки Польщі Марек Сивець та ін. Для висвітлення заходів із зупинки ЧАЕС було акредитовано 318 представників ЗМІ приблизно з 20 країн. З них 140 журналістів представляли Україну.

14 грудня, напередодні закриття Чорнобильської атомної електростанції, в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку в ході пленарного засідання Генеральної Асамблеї ООН присвяченого, зокрема, ухваленню ініційованої Україною резолюції “Закриття Чорнобильської АЕС”, до учасників сесії з приводу цієї видатної події звернувся Голова 55-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Харі Холкері (Фінляндія).

У своїй промові Голова Генасамблеї від імені всіх країн-членів ООН щиро привітав Україну з рішенням закрити 15 грудня Чорнобильську АЕС. Він наголосив на тому, що згаданий крок є яскравим свідченням виконання Україною своїх зобов'язань за Оттавським Меморандумом 1995 року щодо закриття станції.

Звертаючись до учасників сесії з викладеним у резолюції закликом щодо надання допомоги уряду і народу України та іншим країнам, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, Х.Холкері відзначив, що ухвалення резолюції має надати нового потужного поштовху діяльності ООН в наданні допомоги на подолання та мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи

Тоді ж, 14 грудня 2000р., заяву стосовно закриття Чорнобильської АЕС зробив Генеральний директор

ЮНЕСКО Коїширо Мацуура. Він привітав остаточне закриття Чорнобильської атомної станції, підкресливши при цьому, що виведення з експлуатації 3-го енергоблоку “є не простим, але мудрим рішенням”

Він заявив: “Чорнобильська катастрофа ще не стерлася з пам’яті і слід зробити все, щоб вона залишилася надовго у людській свідомості для того, щоб людство винесло з цієї трагедії відповідні уроки. Катастрофа стала справжнім лихом для населення, що постраждало як під час самої аварії, так і її наслідків економічного, соціального, біологічного та генетичного характеру. Вона нам нагадала, що безпека кожного залежить від спільної взаємодопомоги, а також обміну інформацією та знаннями. Зі свого боку, ЮНЕСКО долучалась до попередження катастроф і продовжуватиме надалі докладати зусиль в цій галузі”.

Коїширо Мацуура додав також: “ЮНЕСКО надаватиме сприяння в рамках своєї компетенції у мінімізації наслідків впливу цієї катастрофи на населення, а також на навколишнє середовище. ЮНЕСКО докладатиме зусиль з метою активізації конкретних дій, спрямованих на попередження технологічних та природних ризиків у сучасному світі”.¹⁰⁶

Привітав рішення і конкретні кроки України з приводу закриття ЧАЕС й Голова Ради Безпеки ООН С.Лавров.

А тим часом в самій Україні такої одностайно позитивної оцінки та підтримки цього кроку не спостерігалось. Враховуючи напружену ситуацію із енергозабезпеченням в державі та момент зимової найвищої потреби в електроенергії, Верховна Рада України 14 грудня прийняла постанову, в якій рекомендувала Уряду перенести офіційне припинення експлуатації Чорнобильської АЕС на квітень 2001 року¹⁰⁷.

Урочиста процедура закриття ЧАЕС розпочалась в палаці “Україна” 15 грудня о 13⁰⁰. З міркувань безпеки на станції перебував тільки експлуатуючий її персонал.

О 13¹⁵ третій енергоблок, єдиний з чотирьох, що працював, було зупинено, після чого розпочинається виведення станції з експлуатації. Як заявив у інтерв'ю японській телерадіокомпанії NHK та нідерландській телекомпанії "Нетверк" Прем'єр-міністр України В.Ющенко, чорнобильська проблема з закриттям станції повністю не буде вирішена, і вивід з експлуатації третього енергоблоку ЧАЕС – це тільки початок багаторічної співпраці з Європейською Комісією та країнами Великої сімки, оскільки доведеться вирішувати цілий комплекс питань: виведення з експлуатації енергоблоків; вирішення інженерних та екологічних проблем, пов'язаних з об'єктом "Укриття" та, що надзвичайно важливо, розв'язання проблем соціальної підтримки персоналу ЧАЕС та мешканців міста-супутника – Славутича¹⁰⁸.

Остаточне виведення з експлуатації третього енергоблоку завершиться до 2008 року, коли з реактора буде вилучено все паливо. Після цього відбуватиметься виведення з експлуатації станції в цілому. Вважається, що цей процес може розтягтися на 30 – 100 років.

Виступаючи на церемонії закриття ЧАЕС Президент України зробив особливий акцент на соціально – економічних проблемах, що постануть перед державою. Він підкреслив, що людей без необхідної підтримки не залишать, але, звернув він увагу світової спільноти, самотужки всі ці проблеми вирішити неможливо. Тому Чорнобиль слід розглядати як спільну біду.

Під час заходів, пов'язаних з закриттям ЧАЕС було зроблено конкретні кроки у вирішенні посталих проблем. Так, міністр енергетики США Білл Річардсон оголосив програму створення в Славутичі центру реагування на надзвичайні кризові ситуації в ядерній енергетиці. На реалізацію цієї програми буде спрямовано 2,8 млн. дол. Передбачається, що цей центр буде розробляти ефективні програми ліквідації інцидентів на всіх ядерних потужностях України, працювати над створенням умов для безпечної роботи атомних електростан-

цій¹⁰⁹. Є також рішення ЄБРР про відкриття в Славутичі філії банку, через який будуть виділятися кредити на підтримку малого та середнього бізнесу. Для цього буде виділено близько 200 тис. дол.¹¹⁰.

У зв'язку з закриттям ЧАЕС на адресу глави держави надійшли листи від ряду керівників держав та міжнародних організацій. Зокрема, Президент України отримав лист від Генерального секретаря ОБСЄ Яна Кубіша, в якому висловлено сподівання, що міжнародне співтовариство знайде шляхи надання допомоги Україні у справі подолання економічних наслідків закриття станції.

З особистим посланням до Л.Кучми звернувся також Президент США Б.Клінтон. Він відзначив, що рішення України про закриття ЧАЕС свідчить про дотримання нею взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Главу української держави також привітали Президент Франції Жак Ширак, Федеральний Президент Австрії Томас Клестіль, Президент Швейцарської конфедерації Адольф Огі, Президент Італійської республіки Адзельйо Чампі, Федеральний канцлер ФРН Герхард Шредер, Президент Угорської республіки Ференц Мадл, Президент Республіки Ісландія Олафу Рагнар Грімсон¹¹¹.

Питання соціальної політики гостро стоять в державі як в зв'язку з чорнобильською проблемою, так і з ситуацією в країні в цілому. Тому, з метою створення умов для формування і реалізації соціальної політики на основі визначеної стратегії економічного розвитку та фінансової стабілізації, забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень, 24 травня 2000 року Президентом України було затверджено Указ про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року.

Серед пріоритетів соціальної політики — створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації

населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічного розвитку освіти, культури та поліпшення охорони здоров'я населення, — вагоме місце посідають питання соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

У зв'язку з тим, що чисельність населення, яке постраждало внаслідок чорнобильської катастрофи, становить близько 3,4 млн. чоловік, і в подальшому очікується зростання кількості інвалідів, у зв'язку з погіршенням стану здоров'я постраждалого населення, очікується збільшення кількості дітей, яких визнано потерпілими через підвищену дозу опромінення щитовидної залози, Указом визначається, що система соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи осіб передбачатиме створення належних умов для їх життєзабезпечення. Запроваджуватиметься надійна система державних соціальних гарантій для всіх категорій постраждалих осіб та зміна технологій їх соціального захисту. Для виконання накресленого кола завдань визнано за необхідне прийняти Концепцію радіаційного захисту населення у зв'язку з Чорнобильською катастрофою; розробити та реалізувати Національну програму мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи на 2000 - 2005 роки та на період до 2010 року; упорядкувати перелік населених пунктів, віднесених до зон радіоактивно забруднених територій та ін.

Таким чином, соціально-економічний вимір Чорнобильської катастрофи для народу України полягає у величезних втратах як фінансово-матеріального, так і людського характеру. Забруднено не тільки землю, повітря і води держави, а й знівечено тіла й душі багатьох і багатьох її громадян. Ослаблене здоров'я мільйонів дорослих і дітей, виведені з виробничого обороту тисячі гектарів сільськогосподарських угідь, накладаючись на багатолітні економічні й політичні негаразди в країні — складають один з тих факторів, які ускладнюють успіш-

не просування українського суспільства до благополучного матеріального та духовного життя.

¹ В.Н.Герасько, А.А.Ключников, А.А.Корнеев, В.И.Купный, А.В.Носовский, В.Н.Щербин. Объект "Укрытие". История, состояние и перспективы. -К., Интерграфик, 1997, стор.59 – 60.

² Чернобыльская катастрофа. 12 лет спустя. – М., 1998, стор.78, 135-136.

³ Технічний архів "Об'єкта "Укриття" (далі ТА ОУ). Стенограма конференції, присвяченої 9-ти річчю завершення будівництва "Укриття", с. 49-50.

⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань (далі ЦДАГО), ф.1, оп.17, спр.226, арк.143.

⁵ Курнос В.А., Багрянский В.М., Моисеев И.К. Захоронение четвертого энергоблока Чернобыльской АЭС.- Атомная энергия, т.64, вып.4, апрель 1988, с.253.

⁶ Центр збереження сучасної документації (Москва) (далі ЦЗСД), ф.89, оп.53, спр.24, арк.5.

⁷ О.В. Горіцький, В.Я. Пінчук, В.П. Сабалдир, Г.К. Злобін, І.П. Лось, В.О. Величко, О.М.Лівінський, Г.В. Желудков. Чорнобиль: післяварійна програма будівництва. – Київ, 1998, с. 21-22, 23.

⁸ Там само, с. 188, 191.

⁹ Там само, с. 24.

¹⁰ Вісник Чорнобиля, 2000, №6.

¹¹ Там само, 2000, № 36.

¹² Там само, 2000, №6.

¹³ Там само, 1999, №№ 40, 99-100.

¹⁴ Вісник Чорнобиля, 1999, №87-89.

¹⁵ Там само, 1999, № 99-100; 2000, № 1.

¹⁶ Постанова Кабінету Міністрів України № 461 за 1998 р.

¹⁷ Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.

¹⁸ Там само, 2000, № 77-78.

¹⁹ Там само, 2000, №№ 5, 15.

²⁰ Рішення МНС "Про затвердження Порядку виплати компенсації середньої вартості путівки на санаторно-курортне лікування та відпочинок дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" 19.10.1995р.

²¹ Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 6, 39.

²² Постанови КМ № 263 від 2 березня 1998р. та № 1622 від 1 вересня 1999р.

²³ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. №987 "Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи"

рофи та соціального захисту населення”; Вісник Чорнобиля, 2000, №6.

24 Постанова КМ № 571 від 9 червня 1997р.

25 Вісник Чорнобиля, 2000, № 40.

26 Відомості Верховної Ради, 1998, № 22, с. 115.

27 Див. Вісник Чорнобиля, 2000, № 41.

28 Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Постанова Кабінету Міністрів України від з серпня 1998р. №1198. – Офіційний вісник України, 1998, № 31, с. 41-61.

29 Відомості Верховної Ради, 1997, N 16, ст.120

30 ЗП України, 1993 р., N 12, ст. 263; Офіційний вісник України, 1998р., N 21, ст. 769.

31 Відомості Верховної Ради, 1999, № 51, ст. 451.

32 Постанова Кабінету Міністрів України №728 від 28 квітня 2000р.

33 Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 5, 15.

34 Вісник Чорнобиля, 1999, №87-89; 2000, №15.

35 Наказ МНС N 66 від 19.03.97 “Про затвердження Положення про Тимчасову комісію з перевірки правильності видачі посвідчень “Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС”. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 квітня 1997 р. за №122/1925.

36 Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи № 260 від 03.09.1998.

37 Вісник Чорнобиля, 2000, № 30.

38 Вісник Чорнобиля, 1999, № 79-80; 2000, №77-78.

39 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.

40 Рішення Мінчорнобиля від 28.05.1993р.; рішення МНС від 14.04.1997р. 13.05 та 26.10.1998р.

41 Постанова КМ від 15 липня 1997 р. №755.

42 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000р. №987 “Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”.

43 Там само.

44 З сервера МНС 3 жовтня 2000 р.

45 Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи №226 від 04.08.98р. “Про затвердження Положення про Адміністрацію зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення МНС України”.

- 46 Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 2000р. №851 "Про утворення державного департаменту - Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення".
- 47 Вісник Чорнобиля, 2000, №6.
- 48 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000р. №987 "Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення".
- 49 Мін чорнобиля, 11.08.1993; 25.07.1994; МНС, 03.04.1996р.; 26.09.1996 р.; Вісник Чорнобиля, 2000, №39.
- 50 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000р. №987 "Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення".
- 51 Вісник Чорнобиля, 1999, № 79-80.
- 52 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.
- 53 Там само, 2000, № 39.
- 54 Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 6, 40.
- 55 Там само, 1999, № 99-100; 2000, № 41.
- 56 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.
- 57 Вісник Чорнобиля, 1999, № 79-80.
- 58 Вісник Чорнобиля, 2000, № 40.
- 59 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.
- 60 О.В.Горіцький, В.Я.Пінчук, В.П.Сабалдир, Г.К.Злобін, І.П.Лось, В.О.Величко, О.М.Лівінський, Г.В.Желудков. Чорнобиль: післяварійна програма будівництва. – Київ, 1998, с. 24, 26.
- 61 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.
- 62 Про внесення змін до Положення про порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, затвердженого наказом Мін чорнобиля і Мінфіну України від 02.12.1994, № 184/121 (МНС, 27.05.1996р).
- 63 Спільний наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Міністерства фінансів України від 12.05.99, №135/125.
- 64 Відомості Верховної Ради, 2000, №13, ст.100.
- 65 Офіційний вісник, 1998, №32, с.197-198.
- 66 Там само, 1998, №32, с.198.
- 67 "Про стан і додаткові заходи щодо виплати пенсій, погашення заборгованості з обов'язкових платежів до державного та місцевого бюджетів, недоїмки до Пенсійного фонду і Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення". Постанова Кабінету Міністрів України

від 11 серпня 1998р. №1251. — Офіційний вісник України, 1998, №32, с.36 – 57, 39-42; “Про виконання Указу Президента України “Про встановлення ставки збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 27 липня 1998 року №222 — Офіційний вісник України, 1998, №32, с.197 - 201)

68 Вісник Чорнобиля, 1999, №71-72.

69 Там само.

70 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. №987 “Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”; Вісник Чорнобиля, 2000, №5.

71 Вісник Чорнобиля, 2000, № 5.

72 Див.: Вісник Чорнобиля, 2000, № 41.

73 Там само.

74 Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.

75 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000р. №987 “Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”.

76 Вісник Чорнобиля, 1999, №53-54.

77 З кн.: Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе. К., Вид. центр “Просвіта”, 1998, с.552.

78 Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., №16, ст.198; Відомості Верховної Ради України, 1992 р., №13, ст.177, №37, ст.541; 1993р., №10, ст.76; 1995 р., №19, ст.136; 1996 р., №3, ст.11; 1997, №20, ст.145.

79 Розпорядження Президента України від 19 грудня 1996 №655.

80 Відомості Верховної Ради України, 1999, № 4, ст..33.

81 Вісник Чорнобиля, 2000, №40; Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція “Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. — 26 – 29 вересня 2000р. , Славутич, - с.14 -15.

82 Відомості Верховної Ради України, 1999, №4, ст.33.

83 Вісник Чорнобиля, 2000, №15,36.

84 Там само, 2000, №39.

85 Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція “Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. — 26 - 29 вересня 2000 р., Славутич, - с.4.

86 Офіційний вісник України, 1998р., №30, ст.1134.

- 87 Офіційний вісник України, 1998р., №30, ст.1134;1999р., №3, ст.104.
- 88 Див.: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 1999р. №396.
- 89 Відомості Верховної Ради, 1999, №32, ст.263.
- 90 Відомості Верховної Ради. 1999, №4, ст.33.
- 91 Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція "Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. – 26-29 вересня 2000р., Славутич, - с.121.
- 92 Там само, с.126-127.
- 93 Вісник Чорнобиля, 2000, №36.
- 94 Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція "Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. – 26 29 вересня 2000р. Славутич, с.123; Вісник Чорнобиля, 2000, №40.
- 95 Вісник Чорнобиля, 2000, №40.
- 96 Вісник Чорнобиля, 2000, №39.
- 97 Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція "Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. – 26 29 вересня 2000р., Славутич, с.132-133.
- 98 Там само, с.130.
- 99 Вісник Чорнобиля, 2000, №№36, 39.
- 100 Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція "Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС. Тези доповідей. – 26 - 29 вересня 2000р. , Славутич, - с.131.
- 101 Там само, с.8.
- 102 Там само, с.128, 134-135.
- 103 Ненужные города бросают. – В газ. "Киевские ведомости", 1997, 7 жовтня, с.18.
- 104 Відомості Верховної Ради, 1999, №4, ст.33.
- 105 Голос України, 2000, 9 грудня.
- 106 Інформ. з сайту Міністерства закордонних справ України.
- 107 Інформ. "Елвісті", 2000, 15 грудня.
- 108 Там само, 2000, 12 грудня.
- 109 Там само, 16 грудня.
- 110 Там само, 15 грудня
- 111 Вісник Чорнобиля, 2000, №50.

Підписано до друку 21.02. 2001. Формат 60x84 1/16
Ум.друк.арк.5,38 Обл.вид.арк.4,74
Тираж 200. Зам. 443 2001 р. Ціна договірна

Поліграф.д-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4

